

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Bajec

Politična participacija – mladina in državljanstvo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Bajec

Mentor: izr. prof. dr. Žiga Vodovnik

Politična participacija – mladina in državljanstvo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvala

Hvala vsem, ki ste mi na tak ali drugačen način pomagali, da je moje raziskovanje dobilo primeren zaključek.

Politična participacija – mladina in državljanstvo

Politična participacija je definirana s komunikacijo med državljani in nosilci politične oblasti. Med oblikami participacije poznamo konvencionalne in nekonvencionalne ter posredne in neposredne oblike politične participacije. Ena izmed prednostnih nalog vsake demokratične skupnosti bi morala biti spodbujanje participacije oziroma sodelovanja državljanov v demokratičnem življenju. Demokratični državi bi moralo biti v interesu, da pri odločitvah upošteva kar največje možno število mnenj, glasov svojih državljanov. Volilna pravica je najpomembnejši akt, s katerim državljani uresničujejo svojo suverenost in sodelujejo pri javnih zadevah. Pravica do individualnega volilnega glasu je po slovenski zakonodaji dodeljena na podlagi polnoletnosti, razsodnosti in stalnega prebivališča. V diplomskem delu bomo razjasnili pomisleke in osvetlili ideje, ki z vidika demokratičnosti sistema zagovarjajo znižanje oziroma odpravo starostnega cenzusa za pridobitev volilne pravice in jih vidimo kot pomemben del poti do večje družbene vključenosti mladine.

Ključni pojmi: mladina, državljanstvo, politična participacija, volilna pravica, socialna izključenost

Political participation – youth and citizenship

Political participation is defined as communication between citizens and political elites. Among the forms of participation are conventional and non-conventional forms of political participation. One of the priorities of every democratic community should be the encouragement of participation and involvement of its citizens in the democratic life. It should be in the interest of every democratic state to take into account the greatest possible number of votes, scope of interest of their citizens at its largest. Suffrage is the most important measure by which citizens exercise their sovereignty and participate in public affairs. The right to vote as an individual right is granted under Slovenian electoral law on the conditions of voting age, discernment and residence. In the following thesis we will clarify concerns and highlight the ideas, advocating for lowering of age condition required for obtaining right to vote, all from the perspective of the democratic political system and to the end of greater social inclusion of youth.

Keywords: youth, citizenship, political participation, suffrage, social exclusion

Kazalo

1	Uvod.....	6
2	Metodološki okvir	9
2.1	Cilji in namen	9
2.2	Raziskovalni vprašanji.....	10
2.3	Metodologija.....	10
2.4	Struktura	11
3	Politično in politika	12
4	Mladina v politološki teoriji.....	16
4.1	Konceptualizacija mladosti in mladine.....	17
5	Genealogija državljanstva	21
6	Politična participacija.....	31
6.1	Politična participacija in identiteta	32
6.2	Oblike participacije.....	33
6.3	Politična socializacija	34
6.4	Politična participacija mladine	35
6.5	Volilna pravica	35
7	Analiza normativnih okvirov	38
7.1	Mladinska politika	42
8	Socialna izključenost.....	48
8.1	Analiza stanja socialne izključenosti mladine v državah EU	48
9	Sklep.....	53
10	Literatura	56

Kazalo tabel:

Tabela 8.1: Tveganje za socialno izključenost po starosti v letih od 2006 do 2014 v državah EU.....	49
Tabela 8.2: Tveganje za socialno izključenost v odstotkih za starostne skupine v državah EU, za leto 2014	51
Tabela 8.3: Stopnja tveganja revščine v Sloveniji, v deležu, po starostnih skupinah.....	52

1 Uvod

»Tisto, kar vse zadeva, morajo potrditi vsi.« (Althusius 1603)

V diplomskem delu so bomo ukvarjali z vprašanjem politične participacije mladine in njihove vključenosti v družbo. V prvi vrsti nas bo zanimalo, kakšne možnosti za vključevanje v politično skupnost ima tista mladina, ki še ni ljudstvo in ni zato pripuščena k oblasti. Preverili bomo tudi, kako uspešna je pri vključevanju v družbo evropska mladina.

V okviru diplomskega dela bo za nas pomembna trditev, da mladina v manjši meri posega po konvencionalnih oblikah politične participacije glede na ostalo populacijo. Zdi se, da je mladina stara od petnajst do osemnajst let sploh pozabljena, in ne samo izven središča pozornosti; polnoletna mladina pa raje posega po nekonvencionalnih oblikah politične participacije, saj še niso povsem izstopili iz časa, ko jim nekatere konvencionalne oblike politične participacije še niso bile dostopne, želja po izražanju političnega interesa pa je že obstajala. Omenjeni dejavniki sodoločajo pogoje politični socializaciji, ki lahko rezultirajo v politični kulturi nezanimanja za konvencionalne oblike sodelovanja pri oblikovanju javnega.

V diplomskem delu se sprašujemo, zakaj posameznik pri 15 letih ne sme sodelovati v procesih političnega odločanja, medtem ko je lahko že prisiljen sodelovati v nekaterih procesih kapitalističnega udejstvovanja. Skladno z zakonodajo, natančneje z Zakonom o delovnih razmerjih, je namreč najmanjša zahtevana starost za vključitev v delovno razmerje 15 let. Nepolnoletna mladina se torej že lahko vključi na trg delovne sile in od svojega dela plačuje prispevke ter tako polnopravno izpolnjuje svoje državljanske dolžnosti, medtem ko za oddajo volilnega glasu še ni dovolj zrel. Recimo temu sistemska neskladnost, ki se zdi primerna za slikovit prikaz dvojnih meril. Zdi se, da se javne politike zavedajo mladine samo na papirju, v realnem življenju pa sploh ne vedo, kakšna ta populacija je, oziroma kakšne so potrebe mladih predstavnikov naše države. Nas bo v diplomskem delu prvenstveno zanimalo ravno to, kako se v skupnost vključujejo tisti, ki še niso polnoletni in še ne dobijo vabila na volitve, predvsem pa se bomo vprašali, ali bi bilo smiselno, da bi ga.

V družboslovni teoriji različnih smeri se sicer pojavljajo premisleki in trditve o pomembnosti družbenega udejstvovanja mladih, kot pravi Gril in drugi (2009), gre za pomemben dejavnik

aktivnega državljanstva, ki je v zadnjem desetletju postalo ena izmed prioritet evropskih in državnih mladinskih politik, usmerjenih k zmanjševanju družbenega izključevanja in zagotavljanju enakih možnosti za vse, tako v političnem kot v družbenem in kulturnem življenju. Ko razmišljamo o politični participaciji mladih, se zdi najbolj smiselno, da zastavljamo čim več vprašanj, saj trditev, razen te, da dokler posameznik ni polnoleten, ni polnopraven državljan, ni veliko. Vprašanje politične participacije mladostnikov ima v Evropi sicer pomembno zgodovino, tako na nacionalnih ravneh, kakor v kontekstu Evropske unije in Sveta Evrope.

Izmed različnih oblik sodelovanja in udejstvovanja se zdi najbolj pomembno sodelovanje v procesih odločanja, kar implicira, da se vse začne prav s politično participacijo. Zato se bomo v našem raziskovalnem delu osredotočili predvsem nanjo. Naše videnje namreč je, da so politične pravice tiste, iz katerih bi morale izhajati pravne, in ne obratno. Tako nas bo zanimala predvsem zakonodaja, ki določa okvire politični participaciji mladine, kot kvalitativni kazalec politične participacije.

Številne raziskave izpostavljajo politično apatijo mladih ter njihovo nezanimanje za politične teme in za sodelovanje v političnih in civilnodružbenih procesih (Mihelj 2002). V diplomskem delu želimo pokazati, da je trditev vsaj netočna, če že ne popolnoma zgrešena. Prepričani namreč smo, da je današnja mladina zelo zainteresirana za dogajanje na političnem področju in je problem v tem, da jim sodelovanje, formalno ali neformalno, pač ni dovoljeno. Sicer tudi politologija ugotavlja, da je pri mladih značilen »odmik od političnih strank in od strukturiranih, institucionaliziranih metod k različnim neinstitucionaliziranim, nehierarhičnim oblikam kolektivnega političnega delovanja, kjer se zahteva večja osebna iniciativa« (Fink-Hafner in Kropivnik 2006, 55–56).

Manjša udeležba mladih pri konvencionalnih oblikah participacije ne kaže na nezanimanje mladih za institucionalne oblike političnega udejstvovanja, ampak na to, da nekateri enostavno ne morejo sodelovati, ker še niso polnoletni, medtem ko drugi menijo, da sodelovanje ni smiselno. Nič od tega nas ne navaja na sklepanje, da jih politika ne zanima, prej bi lahko rekli, da mladi občutijo pomanjkanje politike, da se jim torej godi krivica.

Krivico k politiki v teoriji oziroma politični filozofiji pristavi Rancière, ki meni, da pravzaprav zaradi krivice obstaja politika. »Krivica, zaradi katere obstaja politika, ni nikakršna napaka, ki zahteva popravilo. Je vpeljava nečesa neizmerljivega v osrčje distribucije govorečih teles« (Rancière 2005, 34). Krivica obstaja zaradi neenakosti, natančneje zaradi

napačnega štetja oziroma umanjkanja »všetja«. Vendar velja izpostaviti, da se krivica pojavi in odkrije za nazaj, in še to s strani nosilca krivice, torej tistega, ki se mu je krivica zgodila. Značilnost krivice namreč je, da kljub temu, da je vzrok političnosti, potrebuje lastno verifikacijo s strani svojega nosilca in je lahko utemeljena samo za nazaj. Kot pravi (Rancière 2005, 31) »politika obstaja preprosto zato, ker noben družbeni red ni utemeljen v naravi, ker noben božanski zakon ne ureja človeških družb«. Napačno je pričakovanje, da je celota enaka vsoti svojih delov, in posledično iskanje enakih delov, ki bi tvorili koherentno celoto. »Politika pravzaprav ni izvajanje moči ali bitka za oblast. Je konfiguriranje specifičnega prostora ali prerazporeditev neke partikularne sfere izkustva in ciljev, ki so postavljeni kot skupni in ki izhajajo iz skupne odločitve, ter subjektov, ki so spoznani kot sposobni te cilje opredeliti in jih argumentirati« (Rancière 2012, 52).

Vsaj na prvi pogled se zdi, da je moč politiko odvezati določenih grehov in da le ni tako preišljeno izključevalna, kot smo jo do sedaj predstavljali. Za Rancièra je pomembno orodje političnega beseda, njeno političnost razloži s pomočjo Aristotela in jo postavi ob bok glasu, ki izvira iz ugodja ali bolečine, medtem ko beseda hkrati vsebuje pravično in nepravično (prav tam). Zdi se, da je potrebna zmožnost ustrezne artikulacije skupnega tista presežna vrednost, ki vzpostavi politiko in politično. Politika presega ugodje in presega bolečino, politika je beseda, ki je skupna. »Politika se dogodi v trenutku, ko si tisti, ki nimajo časa, ta nujno potrebni čas vzamejo, zato da bi se lahko postavili kot prebivalci nekega skupnega prostora in da bi pokazali, da njihova usta zares oddajajo besedo, ki izjavlja skupno, in ne zgolj neki glas, ki signalizira bolečino« (Rancière 2012, 53).

Diplomsko delo se prvenstveno ukvarja s politično participacijo mladine, ki ni všteta, ker nima besede ali dovolj prepričljivih argumentov. Prav tako se zdi, da gre za akcijo, ki je namesto mladine ne more izvesti nihče drug, kot prav oni sami. To se izkaže za posebej težavno, ker je mladost lahko razumljena kot posledica in hkrati nosilec sprememb družbenega in političnega reda. Krivica, ki jo mladi občutijo, težje rezultira v spremembi političnega sistema, če vanj ni usmerjena. »Gre torej za nek nedoločen položaj, kjer je veliko možnosti in priložnosti, pa tudi precej ovirajočih vplivov« (prav tam). Z diplomskim delom želimo natančneje določiti ta položaj in prikazati vidike nevšetosti na primeru političnih pravic mladine.

2 Metodološki okvir

V diplomskem delu nas bo zanimala politična participacija mladine, predvsem mladine stare od petnajst do osemnajst let, saj nas zanimajo prav tisti, ki so nevšteti. Tako nas bodo zanimali tudi tisti, ki jih za nas relevantna literatura šteje k otrokom in so stari od petnajst do osemnajst let. Razmišljali bomo o različnih konceptih politične znanosti, od državljanstva do volitev, volilne pravice in politične participacije.

Zanimala nas bo povezava med različnimi načini ureditve starostnega cenzusa pri udejanjanju volilne pravice in vključenostjo mladine v politiko in družbo. Znižanje ali odprava starostnega cenzusa za udejanjanje volilne pravice bi lahko pomenila večjo vključenost državljanov v demokratičen proces, večjo politično participacijo mladine in s tem manjšo družbeno marginalizacijo le-teh. Med drugim bomo poskusili osvetliti politične akterje, ki so odgovorni za uresničevanje interesov mladoletnih državljanov. Polnoletnost, pri kateri mladina izgubi status otroka in pridobi volilno pravico, lahko razumemo tudi kot odraz politične marginalizacije mladine in staršev. V grobem lahko rečemo, da bomo z naslednjim delom skušali nakazati rešitev ali vsaj osvetliti problematičnost protislovja med enakostjo ljudi kot političnih državljanov in neenakostjo posameznikov kot empiričnih pripadnikov civilne družbe.

2.1 Cilji in namen

Ker se bomo v nadaljevanju spraševali o politični participaciji mladine, oziroma njihovi pripuščenosti k procesom odločanja, je naš cilj pokazati, da lahko sprememba starostnega cenzusa za udejanjanje volilne pravice ugodno vpliva na zmanjšanje socialne izključenosti mladoletnih državljanov. Kot spremembo razumemo spremembo obstoječih razmerij moči na tem področju, torej spremembo zakonodaje, tako Ustave, kot volilnega zakona v tistih členih, ki določajo volilno pravico. Narobe bi bilo, če bi rekli, da želimo dati glas tistim, ki niso slišani, pravilneje je, če rečemo, da jim ga želimo pripoznati. Vseeno se zavedamo, da kljub teoretičnim elaboratom realnega izboljšanja brez spremenjene politične volje ne bo. S svojim delom želimo prispevati k teoretičnim izhodiščem in iskanju možnih rešitev.

2.2 Raziskovalni vprašanji

Diplomsko delo je premislek o politični participaciji mladine. V politološki teoriji bomo raziskali dela, ki se ukvarjajo s politično participacijo, še posebej z volilno pravico. Pozornost pa bomo namenili tudi pregledu normativnih predpisov s področja volilne pravice. S pregledom relevantnih del s področja državljanstva bomo skušali pokazati, da delu mladine pravzaprav »zmanjka« del državljanstva.

- 1) Ali lahko iščemo povezavo med različnimi načini ureditve starostnega cenzusa pri udejanjanju volilne pravice in vključenostjo mladine v družbo?

Znižanje ali odprava starostnega cenzusa za udejanjanje volilne pravice bi lahko pomenila večjo vključenost državljanov v demokratičen proces, večjo politično participacijo mladine in s tem njihovo manjšo družbeno marginalizacijo.

- 2) Ali lahko rečemo, da se politična izključenost mladine odraža tudi v večji socialni izključenosti?

Starostna meja, pri kateri državljani lahko udejanjajo volilno pravico, je politična in kot taka določa politično marginalizacijo mladine. Zanimalo nas bo, ali politična izključenost lahko vpliva na socialno izključenost.

Z vidika demokratičnosti političnega sistema in koncipiranja pomembnih elementov bomo poskusili utemeljiti razloge, ki predlogu znižanja volilnega cenzusa nasprotujejo in tiste, ki so mu naklonjeni.

2.3 Metodologija

Skozi zgodovinski pregled konceptualizacije državljanstva, politične participacije in volilne pravice bomo dobili jasnejši vpogled v dinamiko politične participacije različnih družbenih skupin. Podrobneje nas bodo zanimale politične pravice v sodobnem pojmovanju demokracije in s tega vidika bomo v prvem delu z analizo primarnih in sekundarnih virov osvetlili koncepte državljanstva, politične participacije, volilne pravice in mladine v politični teoriji. Preverili bomo tudi kako je volilna pravica umeščena v trenutno veljavno zakonodajo. Nadejamo se, da nam bo deskripcija zgodovinskega razvoja pojmov pomagala razumeti in razložiti vprašanje politične marginalizacije posameznih družbenih skupin. Z obdelavo in analizo statističnih podatkov o tveganju socialne izključenosti za posamezne starostne skupine

v državah članicah EU pa bomo preverili, ali lahko rečemo, da so določene starostne skupine državljanov bolj izključene kot druge. Seveda bomo največ pozornosti namenili mladini.

S konceptualno analizo sodobnih teoretskih virov, ki problematizirajo državljanstvo v zahodnih demokracijah, in z metodo komparativnega oziroma primerjalnega raziskovanja bomo primerjali zgodovinski razvoj političnih pravic žensk in otrok, kakor tudi morebitno različno ureditev volilne pravice v državah članicah EU. Ker je specifičnost politike v tem, da se politična stvarnost nenehno spreminja, bomo skušali problematiko osvetliti tako z vertikalno etatičnega vidika, kot z vidika politične moči, za kar bomo uporabili racionalni in neoinstitucionalistični pristop.

2.4 Struktura

Diplomsko delo je v grobem sestavljeno iz dveh delov, prvi je pretežno teoretične narave, medtem ko v drugem delu analiziramo ureditev političnih pravic mladine v trenutno veljavni zakonodaji Republike Slovenije in ostalih članicah Evropske unije ter mu zato pripisujemo bolj empirični karakter. Na tem mestu se dotaknemo tudi vprašanja tveganja socialne izključenosti, za osvetlitev trenutnega stanja socialne izključenosti pa si pomagamo z analizo podatkov o tveganju za socialno izključenost na ravni držav EU.

Delo je strukturirano v več poglavij, v katerih skladno z naslovom razložimo koncepte državljanstva, politične participacije in volilne pravice v politični teoriji. Zanimala nas bo tudi povezava med pojmom državljanstvo in demokratičnost političnega sistema. Dotaknili pa se bomo tudi pojmov socialne marginalizacije in politične marginalizacije družbenih skupin. Natančneje nas bo zanimala socialna izključenost mladine v Republiki Sloveniji in primerjava stanja z ostalimi članicami EU.

Prav tako se ne bomo izognili trenutnemu družbeno-političnemu stanju, kjer bomo iskali rešitve za družbeno vključenost mladine. In ne nazadnje, pregledali bomo tudi možnosti za politično participacijo mladine v RS.

Delo bomo zaključili s premislekom o tem, ali je mogoče povezati ureditev starostnega cenusa za udejanjanje volilne pravice z demokratičnostjo nekega političnega sistema. Skušali bomo predstaviti možnosti za demokratizacijo obstoječe ureditve državljanskih pravic mladine na način, da bi bili le-ti v tem večji meri vključeni v politični proces.

3 Politično in politika

Kljub temu, da nas bo v diplomu prvenstveno zanimala prav politična participacija mladine, bolje rečeno, ravno zaradi tega, bomo najprej postavili trdne temelje politološki konceptualizaciji in se vprašali oziroma si skušali odgovoriti na večno vprašanje: Kaj je politika oziroma kaj je politično?

Po naravi predmeta se ne moremo izogniti subjektivnosti razlage, kot pravi Lukšič (v Della Porta 2003, 251): »definicija je tako vezana tudi na nacionalno izkustvo s politiko, predvsem z določenim tipom politike«. Torej ne glede na definicijo že vnaprej vemo, da bo prikazovala v resnici precej ozek vidik tega, kar politika zares je. Upoštevajoč teorijo lahko politiko razumemo v ožjem in širšem pomenu. »Politika v ožjem smislu obsega delovanje države, sodelovanje med državami in med mednarodnimi institucijami ter konstituiranje države in organov mednarodne skupnosti« (Lukšič v Della Porta 2003, 251). Kot ožji vidik politike torej lahko razumemo civilno družbo in državo ter njuno delovanje oziroma sodelovanje. »V širšem smislu pa je politika usmerjanje človeške dejavnosti v določeni smeri, tj. za uresničevanje določenega cilja« (prav tam). Politika je torej prisotna v vseh okoljih, tako zasebnih kot javnih, in se kaže v razmerjih oziroma načinih usmerjanja.

Glede razmerij si lahko pomagamo s Freundovo teorijo (Bibič 1997, 100) o treh temeljnih predpostavkah političnega, oziroma o treh vrstah političnih razmerij. Kot pravi, gre za tri vrste odnosov, in sicer odnos med ukazovanjem in podrejanjem, odnos med javnim in zasebnim; kot tretjega pa nevede odnos med prijateljem in sovražnikom. Slednja dva, podobno kot Lukšič razlaga politiko v ožjem smislu, Freund povezuje z notranjo in zunanjo politiko, medtem ko prvega razume kot »temeljno predpostavko političnega nasploh« (Freund v Bibič 1997, 100).

Politika je torej odnos podrejanja in ukazovanja, ki je prisoten v vseh sferah posameznikovega življenja, v bolj ali manj subtilnih izvajanjih moči. Moč s tega vidika razumemo več plastno in »torej ni vezana samo na zasedanje nekaterih položajev, marveč je pogosto tudi relacijska moč: moč se pridobi v obsegu v kakršnem nekomu uspe izrabiti svoje možnosti v medsebojnem delovanju z drugimi« (Della Porta 2003, 14).

Politiko torej lahko razlagamo tudi z vidika moči, tako posameznikov kot skupin. Da je temu res tako, nakazuje tudi Offejeva razlaga narave političnega procesa, ki poteka na različnih ravneh politike, kjer nastaja, se razdeljuje in uporablja politična moč. Politiko tako razdeli na tri ravni oziroma tri oblike političnega procesa, ki so hkrati bojišča naraščajočih konfliktov. »Prvo in najbolj očitno je bojišče odločanja znotraj državnega aparata« (Offe 1985, 98). Kot pravi, so predstavniki te ravni t.i. politične elite, ki tekmujejo za prepoznavnost volivcev in njihove glasove. Gre za vsakdanjo politiko, ki jo lahko opazimo v institucijah države, v katerih akterji javno tekmujejo za popularnost. Za razliko od prve, površinske ravni politike, kjer so akterji javni, so na drugi ravni manj opazni.

Druga raven predstavlja »prostor možnega odločanja političnih elit« (prav tam) oziroma oblikovanje predstav nosilcev moči z usmerjanjem njihove pozornosti. Izkustvo teh kazalcev oblikuje elitino predstavo o resničnosti, njeno mnenje o tem, kaj lahko in kaj mora storiti ter česa ne sme storiti (prav tam). Kljub temu, da so sile na tej ravni združene, in so tako akterji kot posamezniki težko prepoznavni, pa vendarle »obstoji neki obrazec družbene moči, po katerem imajo nekateri družbeni razredi, kolektivni akterji in druge družbene kategorije več možnosti za oblikovanje in preoblikovanje politične resničnosti, za zastavljanje in reševanje političnih vprašanj kot pa drugi« (Offe 1985, 99). Za izvrševanje moči na tej ravni politike je ključnega pomena dostop do in nadzor produkcijskih, organizacijskih in komunikacijskih sredstev.

Kot tretjo raven politike pa smatra nenehno prerazdeljevanje družbene moči. Tretji in najbolj temeljni ravni politike je lastno spreminjanje obsega in učinkovitosti političnih sredstev in s tem pozicij moči, ki zaradi narave moči nikoli niso ustaljena. »Pozicije moči so že po definiciji sporne in zato prihaja do sprememb in prerazdeljevanja« (prav tam). Razmislek o naravi političnih procesov in različnih poljih političnega sklone s spoznanjem, da so vse tri ravni povezane in pravzaprav ciklično sodelujejo pri prerazdeljevanju družbene moči. »In zato bi najbrž morali prizorišče demokratične politike videti kot nekaj kar je pod vplivom družbene moči, pa tudi kot tisto, kar to moč potencialno določa« (Offe 1985, 100).

Podobno ciklično rezoniranje zasledimo tudi pri Rancièrju (2005), ki pravi, da gre za cikličnost vzajemnega določanja med posameznikom, ki se mu je zgodila krivica, in samo krivico. Vsebinska podobnost je minimalna, je pa zato cikličnost skupna, le da je zvedena na posameznika, ki je bil kot subjekt izvzet iz vštetja v neko skupnost. Niti ne moremo reči, da je bil izbrisan, ker sploh ni bil vpisan ali prepoznan. Za boljše razumevanje je morda smiselno

pojasniti Rancièrovo koncepcijo politike, ki je v sami osnovi logika človeškega bivanja. Problem je, kot pravi Rancière (2005, 43), ker je treba razbrati dve logiki človeškega sobivanja, ki ju na splošno med seboj pomešajo pod imenom politika, čeprav je politična dejavnost prav dejavnost, ki ju med seboj ločuje. »Z imenom politika po navadi poimenujemo celoto procesov, preko katerih potekajo združevanje in privolitev kolektivov, organizacija oblasti, prerazdelitev mest in funkcij, sistemi legitimiranja te prerazdelitve« (prav tam). In prav prerazdelitev mest in funkcij ter sistemi legitimiranja teh funkcij so tisto, kar avtor izvzame in zanj predlaga drugačno poimenovanje. »Predlagam, da ju poimenujemo policija« (Rancière 2005, 43). Izhajajoč iz Foucaultove predstavitve policije kot tehnike vladanja, tudi njegova koncepcija presega razumevanje policije kot državnega aparata. »Policija je po svojem bistvu zakon, ki je na splošno impliciten, ki pa določa delež delov oziroma odsotnost tega deleža« (Rancière 2005, 44). Policija je, kot pravi »/.../red vidnega in izrekljivega, ki skrbi za to, da je ta dejavnost vidna, ona druga pa ne, da je ta beseda slišana kot govor, ona druga pa kot hrup. /.../Policija ni toliko discipliniranje teles kakor pravilo njihovega prikazovanja, konfiguracija zasedbe in lastnosti prostorov, po katerih so te zasedbe porazdeljene« (Rancière 2005, 45).

Vnovično definicijo policije smo potrebovali, da sedaj lahko nakažemo, kaj je politika in politično. Politično torej določa tisto, česar ni. »Politična dejavnost je tista dejavnost, ki premesti telo z mesta, ki mu je bilo določeno, oziroma spremeni namembnost prostora; je dejavnost, ki naredi vidno tisto, kar ne bi smelo biti videno, naredi, da je slišan govor tam, kjer je bil prostor samo za hrup, naredi, da je razumljeno kot govor, kar je bilo slišano zgolj kot hrup« (Rancière 2005, 45). Obstoj politike je zanj tako vezan na dva pogoja. Obstajati mora mesto in oblika za srečanje dveh heterogenih procesov. Prvi je, kot pravi, policijski proces, drugi pa je proces enakosti (prav tam). Enakost je pravzaprav tudi edino načelo politike, ker sicer politika nima predmetov ali vprašanj, ki bi ji bili lastni. »To, kar konstituira politično naravo neke akcije, ni njen predmet ali pa kraj kjer se izvaja, pač pa izključno njena oblika, oblika, ki vpisuje verifikacijo enakosti v vzpostavitev nekega spora, skupnosti, ki obstaja zgolj prek svojega razcepa« (Rancière 2005, 47).

Upoštevajoč omenjeno delitev lahko rečemo, da politika pomaga oblikovati glas in ga s predznakom enakosti verificirati v sicer vsesplošnem policijskem redu. »Politika obstaja, kadar obstaja delež tistih brez deleža, del oziroma stranka revežev. Politika ne obstaja zgolj zato, ker se revni upirajo bogatim. Pač pa je pravilneje reči, da je politika – se pravi,

prekinitev golih učinkov gospostva bogatih – tista, ki naredi, da reveži obstajajo kot entiteta« (Rancière 2005, 27). Politika je torej vzpostavitev entitete, ki prej ni obstajala ali pa vsaj ni bila politična. »Zato, da bi nekaj bilo politično, je nujno, da omogoči srečanje med policijsko logiko in logiko enakosti, kar ni nikdar dano vnaprej« (Rancière 2005, 47).

Sklep, da je politika vse in vsepovsod, da se odraža v različnih razmerjih, tako zasebnih kot javnih, predvsem pa je prisotna pri lastniških, na tem mestu ni več zadosten. Nedvomno je možna tudi interpretacija, da je politike premalo; razširjenost neenakosti nas že navaja na to. »Politika obstaja, kadar je naravni red gospostva pretrgan z vzpostavitvijo deleža tistih brez deleža« (Rancière 2005, 27). Prav enako lahko rečemo za politično, ki po neki razlagi kot pridevnik lahko stoji ob vsem in vsakomur, ne samo v lingvistiki; spet po drugi strani pa ga večji del časa pogrešano.

Specifičnost različnih koncepcij političnega je prav njegova cikličnost, nekakšna vzajemna pogojenost, ki kaže, da politika brez subjekta ne obstaja, kljub temu, da ga določa. Za naše razmišljanje je razjasnitev tovrstnih pojmov pomembna, saj ne bi želeli storiti krivice, ki je največja predvsem v tistem, česar ni. Zato bi v slogu Rancièra radi osvetlili to, kar je skrito, in v artikulirano celoto povezali številne glasove tistih brez deleža.

4 Mladina v politološki teoriji

Pod tem naslovom nam skoraj ne preostane drugega, kot da vpokličemo Michela Foucaulta, ki se sicer nikoli ni neposredno osredotočil zgolj na mladinsko politiko, ga pa smatramo kot pomembnega teoretika dekonstrukcije koncepta oblasti.

Z aplikacijo kritične analize diskurza bomo teoretično podprli misel, da je problem integracije omenjene skupine, mladine, konstruiran in interpretiran tako, da omogoča ohranjanje obstoječih konstrukcij oblasti. S pomočjo foucaultovskega pojma vladanja oziroma vladljivosti (Foucault, 1984), ki ga razumemo kot sistemsko ureditev ali natančneje kot skupek institucij, procesov, strategij, analiz in političnih zavez, ki omogočajo uveljavitev državne moči, bi radi pojasnili, da gre pri uvajanju starostnega cenzusa za pridobitev volilne pravice zgolj za eno izmed oblik vladljivosti. Ta se sicer navzven kaže kot oblika demokratičnega poskusa zavarovanja pravic nepolnoletne mladine, ki pa se hkrati lahko razume kot strategija populacijske politike, s katero država nadzoruje in disciplinira.

Eden izmed kriterijev, s katerim država dokaj učinkovito izvršuje nadzor in disciplino, je nedvomno državljanstvo. Na tem mestu velja, poleg mladine, izpostaviti predvsem ženske, ki so prav tako objekt omejevanja pravic in strategij različnih populacijskih politik.

Objekt nadzora in discipliniranja so predvsem ženske, ker je v prevladujoči delitvi dela vzgoja, ki je neločljivo povezana z vsakdanjo skrbjo za otroka, predvsem dolžnost žensk. Ženske so ključni člen v ideološki reprodukciji, torej tudi v reprodukciji ideologije, ki obstoječi red in gospostvena razmerja interpretira kot posledico naravnih razlik in zaslužnosti (Mencin Čeplak 2013, 405).

V teoriji poznamo nekaj načinov, ki skušajo opredeliti mladoletno mladino skozi otrokove pravice, zdi pa se, da so te pravice zgolj drug obraz iste vladljivosti, kot jo omenja Foucault (2007). Populacijske politike so ključni element »biopolitike človeške vrste« (prav tam), ki označuje regulacijske sisteme, katerih cilj je kontrola mehanizmov, s katerimi se podpirajo biološki procesi in organizacija oblasti nad življenjem ter telesom. Ljudi se tako podreja normam, koristnim za ekonomske načine produkcije in državo. Njihov cilj pa je, kot pravi Mencin Čeplak (2013, 409) uravnavanje biološke in prikrito tudi ideološke reprodukcije oziroma številčnosti ter kvalitete prebivalstva na ozemlju države.

4.1 Konceptualizacija mladosti in mladine

Za naše nadaljnje teoretiziranje je nujno, da opredelimo pojem mladine in mladosti. Že kar v začetku se srečamo z zagato, ker težko opredelimo njune vsebinske razlike. Tudi sicer lahko opazimo, da gre bolj za jezikovne kot konceptualne posebnosti. Tako Slovar slovenskega knjižnega jezika (Sskj, 2008) pojmu mladina pripisuje dva pomena. Prvič pojem opredeljuje mlade ljudi, zlasti med štirinajstim in petindvajsetim letom. Kot drugi pomen pojma mladina izpostavlja družbenopolitično organizacijo za mladino oziroma mlajše ljudi na sploh. Prav tako pojem mladosti razlaga kot dobo v človeškem življenju od otroštva do zrelih let in kot tisto, kar je značilno za to dobo. »Pojma mladost in mladina sta medsebojno tesno povezana. V nekaterih jezikih imamo za oboje celo isti izraz (denimo nemški Jugend, angleški youth, francoski jeunesse)« (Ule 1996, 19). Nekateri jeziki torej ne poznajo razlike. »Pojma mladost in mladina predstavljata kompleksni družbeni pojmovni, ideološki in simbolni konstrukciji, s katerima skuša družba opredeliti proces prisvajanja in sprejemanja obstoječe kulture in družbe pri novih generacijah, pa tudi člani teh generacij skušajo s temi pojmi razumeti sami sebe in svoj življenjski proces. Gre za razumevanje, ki združuje tako generacijske kot socialno-zgodovinske opredelitve« (Ule 1996, 10). Kot v nadaljevanju navaja Uletova (prav tam), mladost razumemo kot:

- fazo oziroma obdobje v življenju posameznika
- socialno skupino, ki zajema določene oblike vedenja
- nepopolni socialni status
- zgodovinsko strukturirano generacijsko enoto
- idealni vrednostni pojem v smislu funkcionalnosti telesa.

Koncept mladosti se v teoriji pojavi v začetku 20. stoletja. Koncept mladosti kot posebnega življenjskega obdobja je leta 1904 razvil znani psiholog Stanley G. Hall¹ v študiji z naslovom Adolescenca. Mladost tako razdeli na tri obdobja: »k/lasična mladost ali adolescenca se umešča v obdobje po obveznem šolanju in zajema predvsem vajeniško in dijaško mladino med 15. in 19. letom« (Ule 1996, 16). V tem obdobju posameznik doseže polnoletnost kot

¹ Kot značilnosti adolescence navaja viharništvo in uporništvo, predvsem do različnih avtoritet.

formalni kriterij odraslosti in tako postane nosilec ekonomskih, socialnih in političnih pravic, prav tako dolžnosti. S politološkega vidika nas v diplomskem delu med njimi najbolj zanima volilna pravica, ki jo bomo teoretično opredelili v naslednjem poglavju.

Kot drugo obdobje mladosti je v teoriji opredeljena postadolescenca oziroma postmladost. »Postadolescenca je posebna oblika mladosti, ki nastopi po zaključku klasične mladosti in zajema prvo polovico dvajsetih let (20–24 let)« (Ule 1996, 17). Gre za obdobje, ki je vezano na sistemsko ureditev izobraževanja in je v veliki meri odziv na potrebe sodobnega življenja oziroma modernizacije v dvajsetem stoletju. Mladi namreč po zaključku srednjega izobraževanja nadaljujejo s pridobivanjem znanja na višji oziroma visoki stopnji in temu primerno večino svojega časa preživljajo v izobraževalnem okolju in zato na trg delovne sile ne vstopajo v celoti.

Prav z zaposlitvijo pa je povezana naslednja faza mladosti, v teoriji imenovana mlajša odraslost. »Mlajša odraslost je značilna za mlade med 25. in 29. letom. V skupino mlajših odraslih torej uvrščamo ljudi te starosti, ki ne opravijo tipičnih dejavnosti odraslih« (Ule 1996,18). Kot tipični dejavnosti odraslih se smatrata ekonomska in socialna emancipacija, v smislu redne zaposlitve in ustvarjanja družine. Lahko jih opredelimo kot »konvencionalne simbole uspeha (dohodek, kariera, status)« (Miheljak 2002, 72). Kot je opaziti v realnem življenju in teoriji, je mladost kot pojem raziskovanja vezana na sodobnost ekonomskih in socialnih razmer. O tem priča izredno visoka stopnja nezaposlenosti med mladimi, kar je bilo po letu 2008 še posebej očitno.

Vse težje dostopna redna zaposlitev je čas negotovosti, ki je po končanem šolanju v celoti odvisen od ekonomske stabilnosti, še podaljšala. In zato je v današnjih razmerah bolj primerna štiridelna delitev, ki torej loči štiri tipe mladosti (Židan 2004, 171–172):

- klasična mladost, kamor prištevamo šolajočo se mladino do dvajsetega leta
- podaljšana mladost ali postadolescenca, ki je značilna predvsem za študente
- skrajšana mladost, vanjo spadajo zaposleni mladi
- vsiljena mladost šteje mlade nezaposlene.

Ko torej razmišljamo o mladosti, ne moremo mimo sprememb v pojmovanju realnosti, kot tudi ne moremo zanikati drugačnih življenjskih razmer sodobnega časa. »Spremenjene življenjske razmere pozne moderne so torej hiperkompleksne, za ljudi težko pregledne in neobvladljive« (Ule 2011, 100). Poimenovanje mladosti oziroma njeno teoretično

razumevanje je še toliko bolj izmuzljivo, ker jo skušamo linearno opredeliti z določanjem starostnih meja.

Prehodi, ki smo jih navedli pri zgornji delitvi, postajajo vse bolj zabrisani, tudi zaradi spremenjenih razmer, ko se odrasli nemalokrat vračajo v izobraževalni sistem, mladi pa začasno, prek različnih oblik vstopijo na trg delovne sile. »Značilne zaposlitve odraslih in mladih so vse bolj pomešane: vse več šolarjev in študentov dela, odrasli pa se vračajo v izobraževalne procese. Zabrisujejo se meje med mladostjo in odraslostjo ter med pripravo na aktivno življenje in samim aktivnim življenjem« (Ule 2011, 95). Zahteve sodobnega življenja ljudi v vseh življenjskih obdobjih silijo v vnovično sprejemanje odločitev na enih in istih področjih. Tako je denimo realnost današnjega časa pogosto menjavanje služb oziroma karijerne poti, kar je pospremljeno z veliko mero negotovosti, kot tudi z nenehnim spreminjanjem osebnosti. »Z drugimi besedami: tudi v odraslosti se odločaš o stvareh, o katerih se sicer odločaš, ko si mlad, mladi pa odločanje, ki naj bi ga opravili na prehodu oziroma v mladosti, torej v omejenem časovnem obdobju, odlagajo in prenašajo v odraslost« (prav tam). Tako lahko tudi s politološkega vidika rečemo, da mladost ni več kar je bila, ampak ne pozabimo, da tudi odraslost ni več ista. »Strokovnjaki so si že enotni, da je odraslost izgubila veliko stabilnih struktur in tradicionalnih pomenov ter postaja vse bolj psihološki pojav« (Côté in Allahar v Ule 2011, 100).

Spričo povedanega se nam pojavlja vprašanje o ustreznosti delitve na mlade in odrasle, nemara bi bilo pravilnejše, tudi s politološkega vidika, uporabljati delitev politično marginalizirani in politično privilegirani. »Da se povsod v sodobnem svetu povečuje delež mlade populacije, ki je delno ali popolnoma odvisna (od staršev ali socialnih institucij države), se zdi nepričakovana posledica družbenih sprememb v pozni moderni« (Ule 2011, 95). Radikalne razmere zahtevajo radikalne odzive, zato lahko vzporedno ob družbenopolitični spremembah opazujemo tudi spremembe vrednot. »Mnogi družboslovci so začeli opozarjati, da vrednote zahodne družbe, ki gredo v smer avtonomije in individualizma, implicitno reducirajo ter ogrožajo skupnost in solidarnost« (Bauman, Beck in Beck-Gernsheim v Ule 2011, 101).

Po besedah Uletove (2004, 354) sta mladost in mladina rezultat razvoja in sprememb v sodobnih družbah, obenem pa sta s svojimi hitrimi reakcijami na te spremembe občutljiv barometer in napovedovalec bodočih družbenih tokov. »Že nekaj desetletij velja ugotovitev,

da bo to kar danes dela, govori, mlada generacija, jutri splošen vzorec obnašanja in delovanja« (prav tam).

Več kot razvidno je, da politična socializacija predstavlja del socializacijskega procesa, ki se odvija v otroškem in mladostniškem obdobju na relaciji med posameznikom in njegovim okoljem, eksplicitneje v odnosu do staršev, vrstnikov, učiteljev in ne nazadnje do medijev. A glede na povedano ne moremo reči, da se kadar koli zaključí. Če kdaj, je prav sedaj opazen proces nenehne, tako družbene kot politične socializacije. Kot pomemben dejavnik socializacije smatramo tudi neposredno okolje, katerega velik del predstavljajo mediji, socialna omrežja in sodobna informacijska orodja. Vzgibi potrošniške družbe in nenehna dostopnost informacij od posameznikov zahteva preišljene, hitre odločitve, predvsem pa kritično misel, ki stare vzorce vedenja in mišljenja postavlja pod vprašaj. In prav tako se zdi, da na rešeto postavlja osnovne socialne vrednote, kot so demokratičnost, pluralnost, pravičnost in solidarnost. »Sodobne družbe so sicer res individualistične, a to ne izključuje kolektivnega udejstvovanja in socialne solidarnosti, kadar sta potrebna« (Ule 2011, 101).

Mladina in njihovi starši so vse bolj zgodaj prisiljeni v pomembne izbire o načinih šolanja, pristočasnih dejavnosti, življenjskih poteh. Govorimo lahko že o tem, da sega odgovornost za lastna življenja že vse do otroštva (Renner 2007, 44).

Na mestu, ko govorimo o mladini, bi bilo smiselno kanček pozornosti tudi konceptu otroka, saj se le ta pogosto pojavlja ob boku mladine. Konvencija o otrokovih pravicah (Konvencija o otrokovih pravicah 1989) opredeljuje otroka kot osebo, ki še ni dopolnila osemnajst let. Tako lahko vidimo, da trenutno splošno sprejeta, pravna interpretacija koncepta prišteva del mladine k otrokom in jih zavaruje s posebnimi pravicami.

5 Genealogija državljanstva

Običajno pojmovanje posameznika kot državljana je posledica pripadnosti določeni skupnosti, v kateri obstaja določen sistem pravic in dolžnosti. Skupnost je lahko politična, religiozna, ekonomska ali ne nazadnje intimna človeška formacija, ki ji rečemo družina. Človeška skupnost ali družba ni združenje z omejenim namenom; državljanji se ne vključijo v družbo prostovoljno, ampak se vanjo rodijo in v njej preživijo vse svoje življenje (Rawls 1971, 128). Z rojstvom postanejo člani družbe, ki v zameno za varnost, od njih pričakuje in zahteva, podrejanje in spoštovanje skupnih pravil. »Primarna dobrina, ki jo podeljujemo drug drugemu, je članstvo v neki skupnosti« (Walzer 2004, 62). Tovrstnemu članstvu v narojeni skupnosti, ki konstruira vse nadaljnje izbire in odločitve in posameznika določa natančneje kot se sprva vidi, lahko rečemo neke vrste državljanstvo. »Državljanstvo se vse bolj pojmuje kot kompleksna kategorija, ki obsega sposobnost, da pripadniki določene skupine obvladajo svojo usodo v njej« (Bibič 1997, 37). Bežen pregled konceptov, ki se v teoriji vežejo na državljanstvo, nakazuje razsežnost samega pojmovanja državljanstva. »Državljanstvo je eden osrednjih konceptov v politiki in politični znanosti, kljub temu pa je zgodovinsko eden tistih, ki so bili najbolj podvrženi spremembam« (Deželan 2014,1).

Tako kot pri večini tem politične znanosti, se tudi pri državljanstvu oziramo vse do antičnih republik stare Grčije in Rima. Zametki državljanstva se pojavijo v antični Grčiji in sicer skozi takratno pojmovanje svobodnega človeka, ki je bil aktivno udeležen pri odločanju o javnem življenju. Aristotel je v svoji Politiki državljana opredelil kot posameznika, ki je udeležen pri opravljanju sodne funkcije in ki je udeležen pri odločanju v skupščini (Aristotel v Bibič 1997, 38–39). Antično državljanstvo lahko razumemo kot aktivno državljanstvo, ker je vključevalo aktivno participacijo. Vendar je bila ta omejena na moške prebivalce mestnih držav in vanj niso bile vključene ženske, otroci, sužnji in tujci. Angažiranost za skupne zadeve so torej pripisovali le določeni skupini prebivalstva, ki je bila določena s spolom, statusom in lastnino.

Z razpadom mestnih² držav, predvsem z razpadom političnih struktur, je razpadlo tudi tovrstno pojmovanje državljanstva. Politične ureditve, ki so sledile, predvsem zaradi velikosti teritorija, niso več dopuščale tako visoke stopnje angažiranosti za skupne zadeve. »Državljanstvo se je sicer v 3. stoletju razširilo na številne podanike (razen najsiromašnejših) imperija, toda hkrati se je, lahko bi rekli poplitvilo³: državljan je iz aktivnega, javno delujočega subjekta, ki je udeležen pri oblikovanju zakonov in izvrševanju drugih javnih zadev, postal predvsem zasebnik, ki je državljan v toliko, kolikor kot lastnik in sploh v zasebnem življenju uživa varstvo državne oblasti« (Bibič 1997, 39). Lahko bi dejali, da je državljanstvo prevzelo elemente pasivnosti in kot tako postalo jedro politične misli moderne absolutistične države.

Nadaljnji razmah teorije državljanstva je moč opaziti v 17. in 18. stoletju, predvsem v politični misli, ki je spremljala francosko revolucijo in kjer pa je prav tako moč opaziti dualnost pojmovanja državljanstva, ki sta ga teoretično osmislila J.J. Rousseau in C. Montesquieu. Kot zagovornik množične demokracije se je Rousseau opiral predvsem na pojmovanje aktivnega antičnega državljanstva in iz njega tudi izpeljal kritiko⁴ predstavniškega sistema, medtem ko je Montesquieu sodelovanje pri sprejemanju zakonom državljanom odrekal. »Če je Rousseau videl bistvo politične svobode v neposredni aktivni udeležbi ljudstva pri odločanju o javnih zadevah, je Montesquieu (ob upoštevanju predstavniškega načela) videl bistvo politične svobode po eni strani v načelu delitve oblasti (ki je jamstvo zoper zlorabo oblasti) in v odnosu državne oblasti do državljana« (Bibič 1997, 40).

² Aristotelova ideja o državljanstvu je s propadom rimskega imperija potonila v pozabo. Ponovno je postala del filozofije v srednjem veku. Takrat je sprožila mnoge politično filozofske ideje s katerimi so se ukvarjali številni filozofi. Najbolj znana med njimi sta bila Bruni in Machiavelli. Bruni je državljanstvo predstavil, kot nekaj kar zahteva aktivno družbeno življenje državljana, kar omogoča politični napredek. Ključen element Machiavellijevega državljanstva je virtu. To je skupek zvestobe, poguma, volje in veččin za aktivnosti, ki so v dobro mestu tako v civilni kot družbeni sferi. Več v Heater, 2004.

³ »Vsaka dejavnost, vsi smotri so se sedaj nanašali na individualno; nobene dejavnosti več za celoto, za idejo – bodisi, da je vsakdo delal za sebe ali pa prisilno za koga drugega. Odpadla je svoboda, pokoravajo se postavam, ki so si jih sami zadali, da poslušajo oblasti, ki so si jih sami postavili v miru ali vojni, da uresničujejo načrte, ki so jih sami izdelali. Vsaka politična svoboda je odpadla. Pravica državljana se je spremenila samo v pravico do varnosti lastnine, ki je sedaj napolnila ves njegov svet« (Hegel v Bibič 1997, 39).

⁴ Iz aktivnega pojmovanja državljanstva, ki ga je prav tako pogojeval s posebnimi prostorskimi, socialnimi in moralnimi značilnostmi politične skupnosti je predstavniškemu sistemu očital predvsem krčenje državljanstva in sicer zgolj na volilni akt. Zavzemal se je za neposredno demokracijo pri sprejemanju zakonov in ne pri njihovem izvrševanju.

⁵ Tako se državljanstvo pri njem skrči na glasovanje na volitvah.

Za oba teoretika lahko rečemo, da državljanstvo utemeljujeta s konsenzom, vendar z različnim pojmovanjem predstavnitva; Rousseau ga razume kot aktivno udeležbo, Montesquieu pa kot mehanizem varstva oziroma varovanja zoper samovoljne posege države. Državljanstvo in oba njegova vidika, z njunima predstavnikoma na čelu, je doživelo svoj vrhunec tako z vidika teorije kot prakse v času francoske revolucije. »V njej sta delovali (poleg vpliva ameriške politične misli) tako montesquijevska kot rousseaujevska tradicija. Prva se je pokazala /.../ v liberalni fazi revolucije in je dobila potrditev v Deklaraciji o pravicah človeka in državljana (1789)⁶, druga pa v jakobinizmu⁷« (Bibič 1997, 40).

Ne glede na optimistično zastavljeno teorijo in idealno pojmovanje aktivnega državljanstva v času francoske revolucije je velik del državljanstva še vedno ostal skrit modernemu pluralističnemu razumevanju koncepta, ki državljana razume kot posameznika, vpetega v različne socialne in interesne skupnosti, na katere konsenzualno naslavlja svojo lojalnost. Zgodnji liberalni tradiciji gre tako očitati razumevanje državljanstva zgolj kot političnega državljanstva in abstrahiranje človeka kot družbenega in socialnega bitja. Med drugim se kaže omejenost tudi v izključenosti žensk, nekaterih ras, določenih starostnih skupin in nasploh v omejevanju univerzalnosti.

Nadaljnji dve stoletji se je spričo socialnih in demokratičnih bojev pojem državljanstva razvijal in dopolnjeval z več vidikov. Število volilnih upravičencev je postopoma naraščalo, čeprav o vključenosti žensk, otrok in nebelih ras še vedno ne moremo govoriti; hkrati se je kazala pomanjkljivost oziroma omejenost zgolj politične komponente državljanstva. »Razen ko gre za kakšno vidno izjemo, državljanstvo spočetka izključuje vse ljudi, ki so družbeno ali gospodarsko v odvisnosti. V devetnajstem stoletju so se te okorne omejitve začele postopno ukinjati, dokler se niso uvrstili med državljanse vsi odrasli ljudje« (Bendix v Della Porta 2003, 42). Ideja o socialnem državljanstvu se v politično misel naseli šele v 20. stoletju in sicer po vzpostavitvi demokratične socialne države, ki je izpostavila socialno državljanstvo kot poseben aspekt poleg političnega in civilnega državljanstva. »Ob številnih poskusih, da se

⁶ Deklaracija o pravicah človeka in državljana, ki jo je 26. avgusta 1789 sprejela francoska narodna skupščina v 6. členu določa: »Zakon je izraz obče volje. Vsi državljanse imajo pravico osebno ali prek svojih predstavnikov sodelovati pri njegovem sprejemanju«. (izvod iz leta 1989)

⁷ Montagnarska oz. jakobinska Deklaracija o pravicah človeka in državljana iz leta 1793 v 29. členu navaja, da ima vsak državljan enako pravico sodelovati pri sprejemanju zakonov in pri imenovanju svojih pooblaščenecv in zastopnikov.

razlikujejo različni tipi državljanstva /.../8 ostaja brez dvoma v ospredju sedanje renesanse diskusij o državljanstvu tista delitev, ki razlikuje med civilnim, političnim, socialnim in ekonomskim državljanstvom« (Bibič 1997, 43).

Z vidika pravic lahko rečemo, da na pojmovanje državljanstva precej vplivata pravica do lastnine in predvsem pravica do enakosti pred zakonom, s pomočjo katerih naj bi se zagotavljala ekonomska, pravna in politična enakost, medtem pa veliko število socialistično reformističnih gibanj devetnajstega in dvajsetega stoletja priča o izključenosti večine in s tem razgalja izrazito politično neenakost.

Za lažje razumevanje pomena aktivnega državljanstva in njegovih različnih vidikov pogledimo teorijo T. H. Marshalla, ki je v svojem delu *Citizenship and Social Class* leta 1949 postavil temelje koncepta državljanstva kot pravice. Državljske pravice je razdelil na tri različne pravice: civilne, politične in socialne pravice.

Pod civilne pravice je uvrščal pravice, ki zagotavljajo individualno svobodo: osebno svobodo, svobodo govora, misli in vere, pravico do lastnine in pravico do sklepanja veljavnih pogodb ter pravico do sojenja po zakonu.

Politične pravice razume kot pravico do udeležbe pri izvajanju politične pravice, ki jo ima član telesa, kateremu je poverjena politična oblast oziroma volivec članov takšnega telesa.

Socialne pravice pa razlaga kot široko pahljačo, segajočo od pravice do primerno zmerne udeležbe pri gospodarski blaginji in varnosti do pravice do polnega deleža pri družbeni dediščini in pravice človeka, da živi življenje civiliziranega bitja skladu z merili, ki prevladujejo v družbi. (Marshall v Della Porta 2003, 42).

V povojnem obdobju je bil ta koncept eden izmed najbolj uveljavljenih teoretičnih okvirjev v Evropi in je predvsem v sociološki teoriji požel precej zanimanja. Marshall je izhajajoč iz pravic tudi državljanstvo razdelil na tri kategorije: civilno, politično in socialno. Zraven razdelitve je opredelil tudi osnovne cilje državljanstva, kateri so vsakemu državljanu zagotavljali polno in enakopravno članstvo v družbi, spodbujali državljane k nacionalnim identitetam ter s tem zagotavljali socialno povezanost. Da državljanstvo pride do polnega izraza, mora biti v državi vzpostavljena nacionalna blaginja. V primeru kršitve ali zanikanja pravic ali sklopa pravic državljan ne more izvajati svojih dolžnosti, prav tako pa ne more

8 Omenimo zgolj nekatere teoretične vidike: participativno – privatno državljanstvo, pasivno – kontestativno, militantno državljanstvo....

uživati ekonomske blaginje in skupne družbene dediščine (Dedić 2004, 14). Izhajajoč iz opredelitve zgolj pravic in ne tudi dolžnosti, je v teoriji dobilo oznako kot pasivno ali zasebno državljanstvo. S strani nekaterih teoretikov je bilo Marshallovo razmišljanje označeno kot ortodoksn⁹ povojno razumevanje državljanstva in tako postalo predmet številnih kritik različnih teorij. »Več komentatorjev dokazuje, da moramo pasivno sprejemanje državljanskih pravic nadgraditi ali nadomestiti z dejavnim prakticiranjem državljanskih kreposti in odgovornosti /.../« (Kymlicka 2005, 405). Sodobne politološke teorije pa gredo v smer ideje, da je aktivno državljanstvo, ki temelji na izvajanju državljanskih dolžnosti in vrlin primernejše kot zgolj pasivno sprejemanje pravic, prav tako pa pozivajo k uskladitvi družbenega in kulturnega pluralizma modernih družb.

Marshall se je predvsem osredotočal na protislovje med družbenimi razredi in državljanstvom. Družbeni razredi so primer neenakosti, medtem ko se državljanstvo osredotoča na in izpostavlja predvsem enakost med državljani. Osnovni cilj koncepta je zmanjšanje ekonomske neenakosti državljanov ter omogočiti vsem državljanom enak dostop do socialnih storitev in kulture (Dedić 2004, 15). Temu primerno so se teoretiki začeli posvečati krepostim, ki so značilne za moderne pluralistične liberalne demokracije in so povezane s temeljnimi načeli liberalnega režima in s politično vlogo, ki jo imajo v njih državljani. »Med krepostmi se izpostavlja sposobnost in pripravljenost, da zastavljamo vprašanja politični avtoriteti in se vključujemo v javno razpravo o javno političnih vprašanjih« (Kymlicka 2005, 406).

V odgovor Marshallovi teoriji bomo na tem mestu osvetlili razumevanje državljanstva, ki je Marshallovo pomanjkljivost upoštevalo. Že zgoraj omenjena delitev državljanstva, ki jo je v slovensko politično misel vnesel Adolf Bibič, poleg civilnega, političnega in socialnega upošteva tudi ekonomsko državljanstvo in se tako izogne kritiki o neenakosti.

Politično državljanstvo vsebuje v osnovi pravico državljanov, da volijo svoje predstavnike v predstavniška telesa, pravico biti izvoljen v ta telesa in pravice, na podlagi katerih posamezniki neposredno sodelujejo pri urejanju javnih zadev.

⁹ Slabost sistema je njegovo ne ukvarjanje z izključenostjo posameznih družbenih skupin iz skupne kulture. Neenakost posameznikov ali skupin, ki so zaradi svoje narodnosti, vere, kulture, spola, jezika ali zaradi česar drugega v očeh večinske kulture zaničevani in manjvredni se danes spoznava za diskriminacijo. Razni koncepti diferenciranega državljanstva in modeli multikulturnega državljanstva poskušajo odpraviti pomanjkljivosti Marshallovega koncepta o državljanstvo kot pravica.

Civilno državljanstvo predstavlja »sklop pravic in svoboščin, ki konstituira avtonomno sfero civilne družbe za razliko od sfere države v ožjem smislu. Sem naprej štejemo pravico združevanja v politične organizacije in posebna interesna združenja, svobodo govora, izražanja in informiranja, svobodo vesti in verovanja« (Bibič 1997, 44). K civilnemu državljanstvu Bibič prišteva tudi pravico do lastnine in osebnostne pravice, kot je pravica do življenja in telesne integritete, prostosti, osebne identitete in do nedotakljivosti osebnega in družinskega življenja, kamor spada tudi pravica človeka, da svobodno odloča o rojstvu otrok in da ne nazadnje živi v zdravem okolju. V sklopu civilnih pravic so se uveljavile tudi pravice, ki krepijo svobodo posameznika in po Bibiču (1997, 44) tako ali drugače diskriminiranim marginalnim skupinam priznavajo enakost ali pa institucionalno širijo že priznane pravice. »Civilno državljanstvo zagotavlja varstvo teh pravic in svoboščin, vključno z modernimi kazensko procesnimi poroštvi« (prav tam).

Ekonomsko državljanstvo za Bibiča predstavlja več kot zgolj terminološko spremenjeno poimenovanje že obstoječih socialnih pravic. Z vidika takratne koncepcije in potrebe po ekonomski demokraciji se mu zdi ekonomsko državljanstvo povsem naravno in predstavlja logično nadaljevanje širitve državljanskih pravic, kljub temu da ga je obdajala samoupravljanju nenaklonjena okolica oziroma kot pravi sam: »V dobi, ko vlada pri nas dokajšnja skepsa glede kakršnega koli samoupravljanja, ne more biti nezanimivo, da nekateri svetovno znani teoretiki pluralizma in demokracije v sredini osemdesetih let zelo resno obravnavajo potrebo po ekonomski demokraciji« (Bibič 1997, 45). Po treh desetletjih in politični realnosti, ki nas obdaja lahko rečemo, da nas je tako imenovana skepsa do samoupravljanja prikrajšala dostojne prihodnosti in tako ekonomsko državljanstvo predstavlja nujnost in ne zgolj zanimivo morebitnost.

Kot korekcija civilnega in političnega državljanstva, češ da naj bi bila nepopolna, je nastala teorija socialnega državljanstva, ki naj bi vključevala sklop pravic, po katerih vsakdo v državi uživa vsaj minimalni standard, socialno blaginjo in socialno varnost. Bibič v tem delu povzema Marshalla, ki pravi, da gre za pravico, da je posameznik udeležen v socialni dediščini in da živi dostojno življenje v skladu s standardi prevladujoče družbe (Marshall v Bibič 1997, 45). Bibič na tem mestu osvetli razmerje med državljani in viri, ki sestavljajo bogastvo neke nacionalne države in tako izpostavi pomen socialne države ali natančneje socialne pravne države, ki ob socialnem državljanstvu poudarja demokratično politično državljanstvo. Socialno državljanstvo skuša zagotoviti večjo stopnjo socialne enakosti pri zadovoljevanju potreb po zdravju, socialni varnosti, in dostopni izobrazbi, zaposlitvi in ne

nazadnje ustreznemu bivališču (prav tam). Če je za politično in civilno državljanstvo zadosti obstoj nacionalne države, se pri socialnih neenakostih izkaže pomembnost socialistične tradicije in njenih vrednot predvsem pravne in socialne države. Med drugim je prav kriza socialne države v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja spodbudila razprave o državljanstvu, kar njuno soodvisnost še dodatno osvetljuje.

Razprava o državljanstvu ali državljanstvih pravzaprav govori o demokratičnih pridobitvah, jih na nek način sintetizira in pokaže na pomanjkljivosti, ki vplivajo na življenja političnih državljanov. »Politični državljan je mnogo več kot abstraktno bitje, kot groba forma, če ima in v kolikor ima možnost, da konkretno izbira med različnimi alternativami, programi, ljudmi in organizacijami« (Bibič 1997, 46). Izhajajoč iz vsega povedanega se tudi Bibič strinja da je, ne glede na pomanjkljivosti in nezadostnost zgolj političnega državljanstva, volilni akt oziroma volilna pravica še vedno eden od ključnih mehanizmov za udejanjanje političnih interesov državljanov. »Uveljavljanje političnega državljanstva na volitvah in v drugih oblikah je vir legitimnosti politične oblasti, toda brez državljanstva kot aktivne sile, ki v razmerah močne civilne družbe angažirano in odgovorno opravlja vrsto javnih zadev (poleg volitev), ni polnega demokratičnega državljanstva niti demokratične države« (Bibič 1997, 47). Pravzaprav bi lahko rekli, da trenutna politična oblast ni legitimirana s strani nepolnoletnih državljanov.

Danes poznamo različne koncepte državljanstva. Evropska unija vsebuje specifični koncept državljanstva *sui generis*. Poleg tega poznamo aktivno državljanstvo, ki je vezano na nacionalno državo. Glede na vlogo posameznikov in državljanov, torej nosilcev državljanstva, sta se oblikovala republikanski ter liberalni koncept državljanstva. Zraven predhodno navedenih različic poznamo tudi že omenjeno Marshallovo pojmovanje državljanstva, ki temelji na opredeljevanju vrednot aktivnega državljanstva. »Po Marshallu gre pri državljanstvu predvsem za zagotovitev, da je vsakdo obravnavan kot polnopraven in enakopraven član družbe. Tako opredeljen občutek pa zagotovimo s priznavanjem vse več državljanskih pravic ljudem« (Kymlicka 2005, 403–404). Za razumevanje današnjega aktivnega državljanstva moramo poznati in upoštevati liberalno teorijo s področnim umeščanjem državljanstva v federalistično teorijo ter rezonirati povezavo med konceptom državljanstva, konsenzom in načelom večine. Kot izpostavlja Bibič (1997, 49), je legitimnost določenega političnega sistema tem večja, čim bolj je zasnovan na razsvetljeni volji kar največjega števila državljanov, ki ga aktivno podpirajo, ker menijo, da to zasluži (konsenz).

Zametki državljanstva v Evropski uniji segajo v začetke poimenovanja federalističnega¹⁰ državljanstva, ki v grobem nakazuje dve ravni in sicer državljanstvo na ravni federacije in na ravni nacionalne enote ali province. Heater gre v svoji teoriji še dlje in pojem državljanstva razdeli na tri nivoje, ki temeljijo na ravninskih ustavnih ureditvah. Trije tipi ureditve državljanstva so: običajni federalizem, ureditev sui generis in devolucija. Ti sistemi omogočajo porazdelitev državljanstva na različne ravni: na federalno, državno kot tudi na provincialno raven. Njihov namen je kombiniranje centralnih avtoritet ter določanje skupnosti posameznih držav članic ali provinc, ki temeljijo na njihovi identiteti. Pojem državljanstva postane na tak način večplasten, saj so sodelovanje, identiteta ter zvestoba pomembne na vseh ravneh (Heater 2004).

S pravno formalnega vidika je temelje za evropsko državljanstvo postavila Maastrichtska pogodba, ko je priznala pravico do prostega gibanja, izbire prebivališča in pravico do udeležbe na lokalnih in evropskih volitvah. Natančneje pa vsakemu državljanu EU neposredno podeljuje državljanstvo Pogodba o delovanju Evropske unije¹¹.

Pogodba o delovanju Evropske unije zagotavlja naslednje pravice: načelo nediskriminacije na podlagi državljanstva; prosto gibanje in prebivanje v EU; pravica voliti in kandidirati na volitvah v Evropski parlament in lokalnih volitvah in druge. V 10. členu¹² določa, da se bo pri definiciji in implementaciji svojih politik bojevala zoper vsako diskriminacijo, ki bi bila pogojena s spolom in spolno usmerjenostjo, raso, versko in etnično pripadnostjo in ne nazadnje tudi s starostjo. Nekoliko bolj ekspliciten za našo problematiko je 165. člen¹³, natančneje drugi del tega člena, ki govori o spodbujanju participacije mladih v demokratičnem življenju v Evropi. Razen omenjenega pa evropske listine in pogodbe v zvezi s starostno omejitvijo mladih ne omenjajo. Državljanstvo EU torej pušča dokaj proste roke

¹⁰ Federalizma se je v svojih proučevanjih dotaknil tudi Pitamic. Osredotočil se je predvsem na federalizem v zvezdnih državah. Trdi, da zvezdne države poznajo dvojno državljanstvo, katerega mora posameznik sprejeti za svojega in pravičnega. Po njegovo je ohranjanje identitete dvojnega državljanstva ne le stvar ustavnih določil in vladnih politik ampak tudi posameznikov, ki s tem pokažejo lojalnost ter predanost obema ravnema (Pitamic v Deželan in drugi 2007, 62).

¹¹ Vsak državljan države članice EU je tudi državljan EU. Državljanstvo. V spletni obliki dostopna na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>

¹² Dobesedno besedilo 10. člena: In defining and implementing its policies and activities, the Union shall aim to combat discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation.

¹³ Dobesedno besedilo 165. člena v delu, ki se dotika mladih in politične participacije: - encouraging the development of youth exchanges and of exchanges of socio-educational instructors, and encouraging the participation of young people in democratic life in Europe,

nacionalnim ureditvam in sicer s tem, da zgolj dopolnjuje in ne nadomešča državljanstva posamezne države članice. Vsaka država članica sama določi pogoje za pridobitev ali odvzem državljanstva. Gre torej za nekakšno dvojno državljanstvo oziroma državljanstvo dveh ravni, ki se neposredno odraža tudi pri volilni pravici, ki je kot videno, primarno določena na nacionalnih nivojih. Institut državljanstva EU je primer postnacionalnega¹⁴ državljanstva, ki zajema nekatere aspekte nacionalnega državljanstva, nadgrajenega z mednarodnimi normami človekovih pravic ter koncepti univerzalnega posameznika kot tudi z normami participatorne demokracije, ki transcendira vedno bolj porozne nacionalne meje (Shaw v Dedić 2004, 25).

Danes je državljanstvo pogojeno z obstojem nacionalne države. Temelji predvsem na dodeljevanju državljanskih pravic in na edinstvenem članstvu v nacionalnem državljanskem telesu. Le to je sestavljeno iz pravic in identitete (Doblekar 2009, 65). Nacionalno državljanstvo kot koncept se je v drugi polovici dvajsetega stoletja korenito spremenil. K tem spremembam je veliko prispeval vzpon univerzalnih človekovih pravic. Te so postale osnovno načelo mednarodnih ureditev. Pojem postnacionalnega državljanstva je zamenjal pojem univerzalnih človekovih pravic za državljanske pravice in nosilec pravic ni več državljan temveč posameznik. Posledica prenosa pravic na posameznika pomeni prelomnico med identiteto in pravicami, kot osnovnima sestavinama nacionalnega državljanstva (Dedić 2004, 12).

Če strnemo zgornje premišljevanje, lahko rečemo, da je državljanstvo na nek način ideološko-pravna konstrukcija, ki odraža razmerja moči in jih hkrati pogojuje, podpira ali pa zavira možnost sodelovanja v demokratičnem procesu, in s podeljenimi pravicami ali brez njih postavlja meje skupnosti.

V nadaljevanju nas bo zanimala politična participacija oziroma možnost sodelovanja v demokratičnem procesu z vidika mladine, ki še ne izpolnjuje kriterija polnoletnosti in jim volilna pravica še ne pripada. Zanimala nas bo udeleženos mladine v nacionalnih in evropskih politikah, prav tako njihovo upoštevanje s strani političnih odločevalcev in države.

Plastično povedano nas bo zanimalo, ali in kako glas mladine šteje. »Obenem se politiki opirajo na glasove starejših generacij, to pa distanco med politiki in mladimi še pogloblja. S stališča mlade generacije se jih tradicionalna politika ogne in ignorira njihove izkušnje in

¹⁴ Postnacionalno državljanstvo svojo legitimacijo črpa iz univerzalnih človekovih pravic. Za razliko od nacionalnega državljanstva, ki izvira iz nacionalne suverenosti.

stališča« (Ule 2004, 358). Vprašali se bomo kaj je z njihovim državljanstvom, kaj so njihove državljanske pravice in dolžnosti; na kakšen način so udeleženi v demokratičnem procesu in kaj to pomeni za demokratičnost določene skupnosti. »Ni namreč nepomembno kako otroci danes razumejo delovanje demokratičnih institucij? Kako razumejo demokracijo? Ali le kot pravila ali pa tudi kot odgovornost, ki jo bodo morali uresničevati v novih globalnih (globaliziranih) družbenih realnostih« (Židan v Kustec Lipicer 2004, 170).

6 Politična participacija

Politično participacijo razumemo kot sodelovanje pri sprejemanju političnih odločitev ali na splošno kot sodelovanje v politiki. »Vprašanje participacije je osrednje vprašanje politike in demokracije« (Della Porta 2003, 63). Z vidika sodobne demokracije je pomembno obdobje v genealogiji politične participacije 18. stoletje in koncept ljudske suverenosti oziroma avtonomije. Politična participacija je vedno zahtevala nekakšno kvalificiranost, uvrščenost k demokraciji. »V stvarnosti zahodnih demokracij je participacija selektivna: število državljanov, ki so udeleženi v politiki, ni le omejeno, marveč so nekatere skupine udeležene bolj kot druge« (prav tam). Prepoznavanje identitet teh skupin je bistvenega pomena pri določanju skupnosti oziroma stopnji demokratičnosti. Z našega problemskega vidika je pomembno, katere skupine so pripuščene k politiki in tudi kaj soodločanje v demokratičnem procesu pomeni za tiste, ki v njem sodelujejo.

Za ponazoritev bomo skušali povzeti Bergovo (Offe 1985, 210) teorijo, ki razloči tri vidike politične enakosti. Prvi vidik, ki ga zagotavlja splošna in enaka volilna pravica za polnoletne državljane, se imenuje enakost participacije. Nanaša se torej na enakost pri udeleženi v postopku. Drugi vidik predstavlja enakost vpliva na izid in kot tretjega predstavlja uravnotežena enakost vpliva. Kot problematično izpostavlja tisto obliko rešitve, ki neenako obravnava enako, ker kot pravi, kljub temu, da ima vsak državljan enak vpliv na izid, ta nekatere resnično močnejše prizadene kot druge. »To pa zato, ker statusna enakost v postopku še ne pomeni druge oblike enakosti, namreč enakosti vpliva na izid. Izid namreč lahko določajo dejavniki vpliva, ki učinkujejo onstran enakih pravic v postopku in so razdeljeni neenako: vsakdo ima en glas, toda nekateri imajo /.../ še organizacijske vire« (Berg v Offe 1985, 210).

Held načelo enakosti razume zgolj kot enake pogoje v distribuciji, ko pravi, da politična enakost ni ločljiva od trdnega koncepta distributivne pravičnosti. »Da bi oblikovali pogoje za politično enakost, bi bilo treba temeljito spremeniti obstoječo distribucijo materialnih sredstev (Held 1989, 277). V politični filozofiji glede koncepta pravičnosti srečamo tudi argument, da je res dobra skupnost sploh ne potrebuje. K tej ideji se nagibajo predvsem marksistični in komunitaristični teoretiki, ki pravijo, da potreba po pravičnosti nastaja, ko gre v določeni skupnosti za konfliktnost ciljev ali pomanjkanje virov. »Če bi nam uspelo odstraniti konflikte

med cilji ljudi oziroma pomanjkanje virov, sploh ne bi bilo več potrebe po teoriji pravne enakosti in bi se nam bolje godilo brez nje« (Buchanan in Lukes v Kymlicka 2005, 251).

6.1 Politična participacija in identiteta

»Proces participacije zahteva torej oblikovanje solidarnih skupnosti, znotraj katerih se posamezniki med seboj obravnavajo kot enaki. Dobršen del politične dejavnosti se namreč k oblikovanju teh skupnosti, tako da ustvarja skupnostno identiteto, ki postane temelj participacije« (Della Porta 2003, 72). Ustvarjanje skupne identitete torej postane temelj participacije in hkrati njen namen. »Če je oblikovanje identitete prvi pogoj za kolektivno delovanje, pa je hkrati tudi njegovala posledica« (Della Porta 2003, 73).

Obstajajo torej različne oziroma neenake identitete, ki se v razmerju do sprejemanja odločitev oziroma do politik tudi neenako obravnavajo. Na oblikovanje kolektivov ima velik vpliv podeljevanje oziroma posedovanje političnih pravic. Na drugi strani pa je močan gradnik identitete tudi umanjkanje teh pravic in posledično združevanje za pridobitev le-teh. »Dejansko tudi sama participacija spremeni identiteto posameznikov, ko krepi čustveno pripadnost določeni skupini in ko omili poistovetenje z drugimi družbenimi vlogami. Med razvijanjem kolektivnega ravnanja se identiteta ustvarja in se obnavlja« (Della Porta 2003, 73).

Na tej podmeni ne moremo mimo povezave med participacijo, enakostjo oziroma različnostjo in torej pravičnostjo. »Če politična enakost in demokratično življenje predpostavljata enakost družbenih in ekonomskih pogojev, potem bo treba natančno naravo načel pravičnosti temeljiteje določiti, njihov domet pa skrbno raziskati« (Held 1989, 278).

Politično participacijo lahko razumemo kot orodje za izražanje političnih interesov. Skupine, ki so do nje upravičene, lahko svoje interese predstavijo, zastopajo in ne nazadnje tudi ubranijo, medtem ko vsi, ki so iz procesa zaradi različnih razlogov oziroma lastnosti izključeni, za uveljavljanje svojih interesov nimajo možnosti. Ostajajo na robu demokratičnosti in jih danes prepoznavamo kot marginalne skupine. »Medtem ko participacija ustreza zahtevi po enakosti, pa lahko vsekakor obnavlja neenakost« (Della Porta 2003, 68). Med drugim tudi zato, ker enake pravice pri različnih posameznikih puščajo različne posledice in hkrati povzročajo »upad naravnega izražanja nujnosti« (Kymlicka 2005, 253).

6.2 Oblike participacije

Pri politični participaciji gre za komunikacijo med državljani in nosilci politične moči. Večinoma naj bi bila prostovoljne narave, verbalne ali neverbalne oblike, izvajati pa jo je mogoče tako na individualni, kot na kolektivni ravni.

Oblike politične participacije lahko delimo na konvencionalne in nekonvencionalne ali na posredne in neposredne. Sprva omenimo nekonvencionalne, ki se po Daltonu delijo na: podpisovanje peticij, pisma bralcev, sodelovanje v bojkotu, zasedba poslopij, samozmanjševanje davkov ali najemnin, cestne zapore, sedeči protesti, udeležba v divjih stankah, udeležba na mirnih shodih, povzročanje škode na gmotnih dobrinah in nasilje nad ljudmi (Dalton v Della Porta 2003, 69).

Med konvencionalne oblike participacije prištevamo udeležbo na volitvah in referendumih, sodelovanje in aktivno delovanje v neki stranki, razpravljanje o političnih temah in ne nazadnje kandidiranje na volitvah v organe različnih skupnosti, bodisi države, stranke, sindikata ali ostalih organizacij.

V poplavi mnogih raziskav o vključenosti državljanov v različne oblike participacije omenimo Milbrathovo lestvico (v Della Porta 2003, 66), kjer izpostavi štirinajst oblik delovanja oziroma različnih drž, ki jih zavzemajo aktivno delujoči državljani: izpostavljanje političnim izzivom; udeležba na volitvah; odpiranje politične razprave; politično agitiranje ali prepričevanje sodržavljanov; izpostavljanje političnih simbolov – nošnja značke; stik s političnim funkcionarjem ali voditeljem; denarni prispevki določeni stranki ali kandidatu; udeležba na političnem zborovanju ali skupščini; posvečanje časa politični kampanji; vstop med aktivno članstvo politične stranke; neposredno sodelovanje pri sprejemanju političnih odločitev; zbiranje denarja za politične namene; kandidiranje za voljeno funkcijo in prevzemanje strankarskih ali državnih funkcij. V grobem Milbrath¹⁵ izpostavi pet oblik delovanja, ki zajemajo zgoraj naštetih aktivnosti in jih zaradi boljše preglednosti še enkrat navajamo:

- apatičnost

¹⁵ V nadaljevanju raziskave je Milbrath (v Della Porta 2003, 66) ugotavljal, da med gladiatorje, torej tiste, ki so v politiki pogosto dejavni sodi sedem odstotkov državljanov; med gledalce, ki so najmanj aktivni, sodi šestdeset odstotkov državljanov; med otopele, ki jih politika sploh ne zanima pa trideset odstotkov.

- opazovalske aktivnosti
- prehodne aktivnosti
- gladiatorske aktivnosti
- politika kot poklic

Znotraj omenjenih drž oziroma načinov politične participacije pa se izmenjujejo tako konvencionalne kot nekonvencionalne oblike sodelovanja, ki se sprva ločijo med akcijami, ki skušajo vladno politiko oziroma razmerja moči ohraniti ali pa jih zamenjati oziroma preurediti. Pri nekonvencionalni participaciji gre večinoma za oblike in načine, s katerimi se sodelujoči zavzemajo za vrednote, ki praviloma niso v skladu z obstoječo strukturo oblasti oziroma jih le-ta ne priznava. Nekonvencionalna participacija zato velikokrat predstavlja napad na obstoječa razmerja moči, kar se v predstavniških demokracijah odrazi kot napad na odločevalske funkcije.

6.3 Politična socializacija

»Politična participacija /.../ je eden od rezultatov procesa politične socializacije« (Mencin Čeplak v Rožman in Mencin Čeplak 2012, 385). Politična socializacija se je v politično znanost konkretnješe umestila ob koncu petdesetih let prejšnjega stoletja, ko je Herbert H. Hayman leta 1959 objavil študijo z naslovom Politična socializacija. Po Haymanu gre za proces edukacije političnega, kjer je glavni poudarek na enakopravnosti. Politična socializacija je torej učenje o načelih človekovih pravic in pravne države. Poteka lahko v različnih okoljih in je del širše družbene socializacije. Prav obsežnejši vidik socializacije je nekaj let kasneje izpostavil Greenstein, ki je leta 1965 v študiji *Children and politics* izpostavil ne-politično vedenje. Kot politično socializacijo je razumel »celotno, formalno in neformalno, ciljno in nenačrtovano politično učenje v vsaki življenjski fazi; le-ta ne vključuje le eksplicitnega političnega učenja, ampak tudi neoznačeno ne-politično vedenje, ki vpliva na politično vedenje« (Greenstein v Mihelj 2002, 105).

Širši vidik pojma politične socializacije v navezavi na politično kulturo je izpostavil tudi Južnič, ki v delu *Politična kultura* (1989) govori o politični socializaciji in jo razume kot »celotnost procesov, ki vodijo k usklajevanju posameznika s politično vsebino njegove družbe«. Kot pravi, je »politična socializacija proces, v katerem posameznik v svojo osebnostno strukturo vgrajuje politične usmeritve in vrednote, utemljuje svoje ideološke

usmeritve, vsrkava vzorce in norme političnega vedenja in opredeljuje svoja stališča do politike ali krajše rečeno, pridobiva politično kulturo» (Južnič 1989, 89). Podobno je o politični socializaciji v povezavi s politično kulturo dobro desetletje pred Južničem razmišljal Gabriel Almond, ki se je sicer bolj posvečal procesu vpeljave politične socializacije v politično kulturo. Politično socializacijo je razumel kot skupino stališč, zaznav, vrednostnih standardov in občutkov v odnosu do političnega sistema, do različnih vlog in njihovih nosilcev (Almond v Miheljak 2002, 106).

6.4 Politična participacija mladine

Pri vključevanju mladine v demokratični proces velja opozoriti na dokaj zgrešeno predpostavko, ki namiguje na nezainteresiranost oziroma apolitičnost mladih. Nedvomno bi jo lahko izpodbijali z različnimi argumenti, vendar se nam v tem primeru zdi izguba časa, prostora in energije, ker nas vodi prepričanje, da ni pravilno vprašanje, ali mladi participirajo, temveč kako to počnejo. Fink-Hafner in Kropivnik (2006: 55–56) opozarjata, da je za današnjo mladino značilen odmik od k različnim neinstitucionaliziranim, nehierarhičnim oblikam kolektivnega političnega delovanja, kjer se zahteva večja osebna iniciativa. V elaboriranju rešitve izpostavita šolski sistem in pravita, da je pomembno, da šole svojim učencem zagotovijo tudi nekonvencionalne kanale vplivanja na odločitve, ki vključujejo tudi neorganizirano mladino.

Nekonvencionalne oblike politične participacije so za razliko od konvencionalnih oblik inkluzivnejše, lahko bi rekli uporabnikom prijaznejše. Vsebujejo manj formalističnih pravil in postopkov, ne predvidevajo proceduralnih zapletov in zdi se, da bolj intenzivno zasledujejo cilj oziroma vrednoto. Sicer za je za konvencionalne oblike participacije manj priložnosti in potekajo v obliki različnih mladinskih svetov in konferenc. Eno izmed takšnih je na primer Otroški parlament, kjer gre za simulacijo zakonodajne procedure, ki ne predvideva pravno zavezujočih sklepov.

6.5 Volilna pravica

Ko razmišljamo o volitvah, ne moremo mimo pojmov ljudska suverenost in moderna demokracija. »Moderne demokracije namreč temeljijo na načelu ljudske suverenosti, kar pomeni, da oblast na določenem ozemlju oziroma državi pripada ljudstvu« (Krašovec 2007,

11). Ustava Republike Slovenije tako v 3. členu določa, da »ima v Sloveniji oblast ljudstvo. Državljanke in državljani jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno«. Podrobneje je volilna pravica opredeljena v zakonu o volitvah v državni zbor.

Zakon o volitvah v državni zbor (ZVDZ-UPB1) tako v 7. členu določa, da ima pravico voliti in biti izvoljen državljani Republike Slovenije, ki je na dan glasovanja dopolnil osemnajst let starosti¹⁶.

Ne glede na določbo prejšnjega odstavka pravice voliti in biti voljen nima državljani Republike Slovenije, ki je dopolnil osemnajst let starosti, pa mu je bila zaradi duševne bolezni, zaostalosti ali prizadetosti popolnoma odvzeta poslovna sposobnost ali podaljšana roditeljska pravica staršev ali drugih oseb čez njegovo polnoletnost ter ni sposoben razumeti pomena, namena in učinkov volitev.

Sodišče v postopku za odvzem poslovne sposobnosti ali podaljšanje roditeljske pravice čez polnoletnost posebej odloči o odvzemu pravice voliti in biti voljen.

Pravico voliti uresničuje volivec v volilni enoti, v kateri ima stalno prebivališče.

Volivec, ki nima stalnega prebivališča v Republiki Sloveniji, uresničuje pravico voliti v volilni enoti, v kateri je imel zadnje stalno prebivališče sam ali eden od staršev. Če tega ni mogoče ugotoviti, volivec sam odloči, v kateri volilni enoti in volilnem okraju bo uresničeval volilno pravico.

»V sodobnih političnih sistemih so volitve splošno sprejeta demokratična osnova in značilna oblika konstituiranja političnega predstavništva« (Grad in drugi 1999, 263). Najpomembnejši element volilnega sistema je prav volilna pravica, ki kot smo omenili že v teoriji državljanstva, predstavlja eno temeljnih pravic državljanov. V modernih ureditvah poznamo dva vidika volilne pravice in sicer aktivno in pasivno volilno pravico. Gre za pravico voliti in biti izvoljen v predstavniška telesa države.

¹⁶ Kazniva dejanja zoper volilno pravico in zagrožene kazni podrobneje določa Kazenski zakonik (KZ-1-NPB4). V sedemnajstem poglavju z naslovom Kazniva dejanja zoper volilno pravico in volitve navaja sedem členov (150. člen – 157. člen), ki podrobneje opisujejo kršitve in predpisujejo kazni. Tako na primer 150. Člen določa kršitev volilne pravice: »Uradna oseba, ki koga z namenom, da bi mu onemogočila uresničevanje volilne pravice, nezakonito ne vpiše v volilni imenik ali ga črta iz njega, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta«.

Državljeni lahko participirajo neposredno ali posredno, od tod tudi bolj znana poimenovanja neposredne in posredne demokracije. Kot ugotavlja Grad (1999), je neposredna demokracija pravzaprav redka (pozna jo Švica), večinoma prevladuje posredna oblika demokracije, ki dopušča določene oblike neposrednega odločanja, pri zato vnaprej določenih pravilih in tudi vsebinah. »To pomeni, da imajo države praviloma zakonsko določena področja ali politike, pri katerih se lahko uporabijo posamezne oblike neposredne demokracije« (Krašovec 2007, 11). Najpomembnejši akt, s katerim državljani uresničujejo svojo suverenost, so volitve. Pravica do individualnega glasu ni stalnica političnih ureditev, sprva je bili participacija kolektivna, omejena na ozko družbeno skupino, večinoma moških predstavnikov družbe.

Geneza individualne volilne pravice datira v čase francoske revolucije. »Francoska revolucija je uveljavila pravico do individualnega glasu, ki pa je bil nato, še preden se je uveljavila splošna volilna pravica, omejen na temelju vrste načel« (Della Porta 2003, 44). V politični teoriji obstaja pet meril omejevanja splošne volilne pravice. Kot navaja Bendix (v Della Porta 2003, 44) gre za različna merila, ki se med seboj prepletajo:

- status: gre za tradicionalna merila statusa, kjer je volilna pravica omejena na voditelje znotraj statusnih skupin, ki jih določa zakon;
- cenzus: volitve se omejijo na podlagi posedovanega kapitala v obliki dohodka, zemljišča ali pa količino plačanih davkov;
- razsodnost: volilno pravico uveljavljajo lahko samo pismeni državljani;
- družinska odgovornost: volitev se lahko udeleži samo vodja družine;
- prebivališče: volilna pravica je omejena na državljane s stalnim prebivališčem v okviru volilnega okraja oziroma države v teritorialnem smislu.

Glede na zgoraj omenjeno pravno ureditev volilne pravice v Sloveniji ugotavljamo, da slovenska zakonodaja volitve določa v treh segmentih oziroma splošno volilno pravico določa s tremi merili: na podlagi polnoletnosti, razsodnosti in stalnega prebivališča.

7 Analiza normativnih okvirov

V nadaljevanju predlagamo zasuk in nekaj prostora, da osvetlimo razumevanje pojma nepolnoletne mladine v zakonodajnih in ostalih pravnih dokumentih. Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (Konvencija o otrokovih pravicah 1989) v 1. členu razlaga, da se beseda otrok »nanaša na vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let, razen če zakon, ki se uporablja za otroka, določa, da se polnoletnost doseže že prej.« Z vidika našega raziskovanja bomo omenili še 7. člen, ki v prvem delu zagotavlja ime in državljanstvo: »Otrok mora biti takoj po rojstvu vpisan v rojstno matično knjigo in ima od rojstva pravico do imena, pravico pridobiti državljanstvo in po možnosti pravico, da pozna svoje starše in da le-ti skrbijo zanj« (prav tam).

Prav tako 8. člen, ki govori o ohranjanju identitete:

Države pogodbenice se zavezujejo, da bodo spoštovale otrokovo pravico do ohranjanja lastne identitete, vstevši državljanstvo, ime in družinska razmerja, v skladu z zakoni, brez nezakonitega vmešavanja.

Če je otrok nezakonito prikrajšan za nekatere ali za vse elemente svoje identitete, bodo države pogodbenice zagotovile ustrezno pomoč in varstvo, da bo svojo identiteto čim prej znova vzpostavil (prav tam).

Glede na Konvencijo Združenih narodov se otroku že ob rojstvu zagotavlja državljanstvo, kot element identitete, v primeri prikrajšanja se otroku do izpolnitve polnoletnosti obljublja pravna pomoč oziroma pravno varstvo. Polnoletnost je sicer omenjena v 1. členu, kjer nakazuje, da jo lahko zakon, ki se v državah uporablja za otroka, predpiše ob različnih starostih. Večinoma je prag polnoletnosti dosežen pri osemnajstih letih, poznamo pa tudi države¹⁷ z drugačno ureditvijo. Polnoletnost je z zakonom določena meja, ko otroci postanejo odrasli nosilci pravic in dolžnosti. Natančneje jo v posameznih državah določajo z različnimi zakonodajnimi dokumenti. Poleg civilne zakonodaje, kamor prištevamo zakone, ki urejajo

¹⁷ V državah kot sta Uzbekistan in Kuba postanejo polnoletni že pri šestnajstih letih, na Gibraltarju in Južni Koreji pri sedemnajstih, v Alžiriji, nekaterih delih Kanade in Severni Koreji pri devetnajstih. Na Japonskem, v Novi Zelandiji in na Tajskem se polnoletnost prične z dvajsetimi leti. V Azerbajdžanu, Bahrajnu, Egiptu in Singapurju pa ljudje postanejo uradno odrasli pri enaindvajsetih letih.

družinska razmerja, je polnoletnost pomemben pojem tudi v volilni, socialni, delovni in kazenski zakonodaji. V slednji predvsem z vidika kaznovanja mladoletnih oseb. Tako je tudi v slovenskem Kazenskem zakoniku¹⁸ v prvem odstavku 70. člena določeno, da se kot mladoletne storilce kaznivih dejanj obravnava mlajše od osemnajstih let. Iz kazenskih sankcij so v celoti izključeni mlajši od štirinajstih let. Na področju kazenske zakonodaje¹⁹ se upošteva delitev mladoletnih državljanov v tri skupine: otroci do štirinajstega leta; mlajši mladoletniki od štirinajstega do šestnajstega leta in starejši mladoletniki od šestnajstega do osemnajstega leta.

V slovenski zakonodaji z različnih pravnih področij je poleg polnoletnosti večkrat omenjena starost petnajst let. Tako na primer Zakon o delovnih razmerjih v drugem poglavju obravnava delo otrok mlajših od petnajst let, dijakov in študentov. V 211. členu Zakon o delovnih razmerjih²⁰ sicer prepoveduje delo otrok, ki so mlajši od petnajstih let, z določenimi izjemami. Tako denimo lahko otrok, ki je dopolnil starost trinajst let, že opravlja lažje delo največ trideset dni v posameznem koledarskem letu, v času šolskih počitnic tudi v drugih oblikah, na način, v obsegu in pod pogojem, da dela, ki jih bo opravljal, ne ogrožajo njegove varnosti, zdravja, morale, izobraževanja in razvoja. Nadalje v posebnem odstavku omenja, da lahko dijaki in študenti, ki so dopolnili starost štirinajst let, opravljajo praktično izobraževanje v okviru izobraževalnih programov. Poleg tega v drugem odstavku istega člena določa, da lahko otrok, ki je mlajši od petnajst let, izjemoma, proti plačilu, sodeluje pri snemanju filmov, pripravi in izvajanju umetnostnih, scenskih in drugih del s področja kulturne, umetniške, športne in oglaševalne aktivnosti.

Po Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ima potomec umrlega zavarovanca ali uživalca pravic pravico do družinske pokojnine do dopolnjenega petnajstega leta starosti ali do konca šolanja, vendar največ do dopolnjenega šestindvajsetega leta starosti. V

¹⁸ Kazenski zakonik sicer že v 21. Členu eksplicitno določa, da oseba mlajša od štirinajst let ne more biti storilec kaznivega dejanja. Prav tako velja omeniti, da se do uveljavitve kazenskega zakona za mladoletnike uporabljajo določbe 70. do 94. člena, določbe, ki se nanašajo na mladoletniški zapor v petem odstavku 47. člena, v prvem, drugem in četrtem odstavku 49. člena, ter določba tretjega odstavka 100. člena Kazenskega zakonika (Ur. l. RS 63/94, 70/94 – popravek, 23/99, 40/04, 95/04.)

¹⁹ Zakon o prekrških (ZP-1-NPB18) v 31. členu opredeljuje izrekanje sankcij mladoletnikom. Mlajšim mladoletnikom se smejo izreči le vzgojni ukrepi, medtem ko za starejše mladoletnike v izjemnih primerih predpisuje tudi globo. Izključitev iz postopkov za prekrške oziroma izključitev odgovornosti otrok mlajših od štirinajst let pa določa 30. člen istega zakonika.

²⁰ Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1-Popravek-1). Ur. l. RS 42/2002 z dne 15. 5. 2002: 2. podpoglavje: ZDR.

nadaljevanju istega člena²¹ zakon določa, da ima otrok, ki je po dopolnjenem petnajstem letu starosti prijavljen pri zavodu za zaposlovanje, pravico do družinske pokojnine najdlje do dopolnjenega osemnajstega leta starosti pod pogojem, da je prijavljen pri zavodu za zaposlovanje in izpolnjuje obveznosti po predpisih, ki urejajo trg dela.

Kot zanimivost omenimo Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju²² iz leta 2006, ki v 16. členu govori o obveznem zavarovanju kmetov, članov kmečkih gospodarstev in drugih oseb, ki niso mlajši od petnajst let.

Prav tako o starosti petnajst let govori Zakon²³ o vojnih veteranih, ki v 21. členu vojnim veteranom, ki so bili v času prebitem v okoliščinah za priznanje statusa vojnega veterana mlajši od petnajst let, čas, prebit v okoliščinah za priznanje statusa vojnega veterana, šteje v pokojninsko dobo kot posebno doba.

In ne nazadnje omenimo še Zakon²⁴ o financiranju občin, ki v 13. členu opisuje primerno porabo občin, ki jo za posamezno proračunsko leto ugotovi ministrstvo, pristojno za finance, po enačbi²⁵ v kateri kot enega izmed koeficientov uporablja razmerje med deležem prebivalcev občine, mlajših od petnajst let, v celotnem prebivalstvu občine in povprečjem teh deležev v državi.

Iz zgoraj navedenega lahko torej povzamemo, da je v slovenski zakonodaji poleg polnoletnosti pogosto uporabljena starost štirinajst in petnajst let kot mejna za pridobitev določene pravice. Ne gre spregledati določb Kazenskega zakonika, ki kot ultimativno razmejitev upošteva starost štirinajst let oziroma delovnoppravne zakonodaje, ki delo dovoljuje tudi pri trinajstih letih. V grobem lahko rečemo, posameznik lahko pri petnajstih letih pridobi

²¹Glej 57. člen Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Ur. l. RS 96/2012 z dne 14. 12. 2012: 57. člen ZPIZ-2.

²² Zakon je bil sprejet in objavljen v Uradnem listu leta 2006 (Ur. l. RS 109/2006 z dne 23. 10. 2006: 16. člen ZPIZ-1) in danes v tej obliki ni več v veljavi.

²³ Zakon o vojnih veteranih (ZVV-NPB9): Ur. l. RS 59/2006 z dne 8. 6. 2006: 21. člen ZVV in Ur. l. RS 59/06 - uradno prečiščeno besedilo, 61/06 - ZDru-1, 101/06 - odl. US, 40/12 - ZUJF in 32/14: ZVV-NPB9.

²⁴ Zakon o financiranju občin (ZFO-1): Ur. l. RS 123/2006 z dne 30. 11. 2006: 13. člen ZFO-1.

²⁵ Enačba za izračun primerne porabe občine za proračunsko leto:

$$PPi = (0,61 + 0,13*Ci + 0,06*Pi + 0,16*Mi + 0,04*Si)*P*Oi$$

Pri tem je: PPi – primerna poraba občine; Ci – razmerje med dolžino lokalnih cest in javnih poti na prebivalca v posamezni občini in dolžino lokalnih cest in javnih poti na prebivalca v celotni državi; Pi – razmerje med površino posamezne občine na prebivalca in površino celotne države na prebivalca; Mi – razmerje med deležem prebivalcev občine, mlajših od 15 let, v celotnem prebivalstvu občine in povprečjem teh deležev v državi na dan 1. januarja leta, v katerem se ugotavlja primerna poraba občine; Si – razmerje med deležem prebivalcev, starejših od 65 let, v celotnem prebivalstvu občine in povprečjem teh deležev v državi na dan 1. januarja leta, v katerem se ugotavlja primerna poraba občine; P – povprečnina; Oi – število prebivalcev v občini.

poslovno sposobnost in s tega vidika tudi odgovornost. Med drugim Zakon²⁶ o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v 108. členu določa, da lahko mladoletnik, ki dopolni petnajst let, sam sklepa pravne posle; če pa so ti posli tako pomembni, da bistveno vplivajo na mladoletnikovo življenje, ali če so takšni, da lahko vplivajo na njegovo življenje tudi po polnoletnosti, je za veljavnost teh poslov potrebna odobritev staršev. Nadalje določa v šestem poglavju in 117. členu, ko govori o prenehanju roditeljske odgovornosti, ki sicer preneha s polnoletnostjo otroka; še dva primera, ko mladoletnik pridobi popolno poslovno sposobnost in sicer s sklenitvijo zakonske zveze in v primeru starševstva.

Pri pregledu normativnih okvirov opazimo, da so mladi od petnajst do osemnajst let še posebej izpostavljeni, od njih se na primer pričakuje celo včlanitev v državno evidenco brezposelnih. In prav ta skupina mladostnikov, ki ji po eni strani Zakon o zakonski skupnosti in družinskih razmerjih pripisuje popolno poslovno sposobnost, je z našega vidika v izredno neenakopravnem položaju, sploh ko govorimo o politični participaciji. Spomnimo, da obstaja tako konvencionalna kot nekonvencionalna oblika političnega sodelovanja in da je s strani države najbolj zelena konvencionalna oblika, ker v največji možni meri legitimira njeno oblast. In prav te konvencionalne oblike političnega udejstvovanja so večinoma vezane na volilno pravico, ki pa je, ne glede na okoliščine, dostopna zgolj s polnoletnostjo. Z našega vidika so mladostniki v neenakovrednem položaju tudi zato, ker s svojim delom lahko prispevajo v državno davčno blagajno, medtem ko se jim pravica do sooblikovanja družbene in politične realnosti, odreka.

Na tem mestu zopet spomnimo na politično socializacijo, ki smo jo predhodno že navezali na politično kulturo in jo vpeli v socializacijski proces v širšem smislu. Določanje kompetentnosti je očitno arbitraren poseg, ki ne samo, da posega na področje enakosti in pravičnosti, še več, določeni starostni skupini državljanov odreka državljansko pravico v najbolj grobem smislu. In tako se ne strinjamo z idejo, ki jo podaja Miheljak (2002, 106), da ostaja meja, ko so politično socializirani udeleženci dovolj kompetentni in upravičeni do sodelovanja v političnem dogajanju, odprta. Če mladino ocenjujemo z vnaprej določenimi vrednotami in kazalci odraslosti, si z znanstvenega vidika ne delamo usluge, do mladine pa smo vsaj nekorektni, če že ne nepravični. Razmere zahtevajo drugačno konceptualizacijo mladine, predvsem pa zavedanje, da »/m/ladi pridobijo status šele na podlagi obsežnih

²⁶ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-UPB1). Ur. l. RS 69/2004 z dne 24. 6. 2004.

pogajanj s temeljnimi družbenimi institucijami in ne na podlagi vnaprej danih norm in kazalcev odraslosti« (Ule 2011, 92). Značilnost postmoderne dobe je med drugim nenehno prehajanje od dela k učenju in obratno. Proces poteka med mladimi in tako imenovanimi odraslimi. Karakterizacija obdobja mladosti je tako z vidika tradicionalnih normativnih pričakovanj nevzdržna. Fokus je potrebno preusmeriti v temeljne institucije prehodov kot so zaposlovanje in ekonomsko osamosvajanje. Ko bodo mladim odprta vrata na trg delovne sile in ko bodo dobro plačane, predvsem pa varne službe dostopne vsem, ki so za njih usposobljeni, potem bo tudi prehajanje v odraslo dobo lažje, predvsem pa hitrejše.

Še vedno pozdravljamo idejo o nenehnem učenju in zorenju, pa vendar se nam zdi institut določanje kompetentnosti, torej polnoletnosti, neprimeren tako s formalnega kot vsebinskega vidika. Še več, zdi se, da popolnoma po nepotrebnem povečuje socialno ranljivost. Kot socialno ranjive razumemo »posameznike, ki so, kadar so v stiku z družbenimi institucijami, bolj izpostavljeni njihovem nadzoru in sankcijam, kot pa imajo od institucionalnega poseganja koristi« (Ule 2000, 44).

7.1 Mladinska politika

Krovni državni organ, odgovoren za uresničevanje mladinske politike in izvajanje mladinskih dejavnosti, je Urad Republike Slovenije za mladino (URSM). Podobne dejavnosti v vlogi nacionalnih koordinatorjev opravljajo še nekatere organizacije, kot so (Leskošek 2007: 26):

- Zavod Movit ali Nacionalna agencija, ki je odgovorna za izvajanje programa Mladi v akciji
- Mladinsko informativno in svetovalno središče Slovenije, ki je nacionalni koordinator za informiranje in svetovanje in član ERIYCA
- mreža Mladinskih centrov MaMa.

Temeljni dokumenti, ki mladinsko politiko in mladinsko delo urejajo na normativni ravni v Sloveniji, so: Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju (ZJIMS), Zakon o mladinskih svetih (ZMS) in Pravilnik o registraciji in vodenju registra mladinskih svetov. Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju določa javni interes v mladinskem sektorju, izpostavlja nosilce in subjekte v javnem interesu, opredeljuje pristojnosti upravnega organa, pristojnega za mladino, določa posvetovalno telo Vlade Republike Slovenije za področje

mladine. Zakon določa pogoje za pridobitev statusa v javnem interesu za organizacije v mladinskem sektorju in postopke za sofinanciranje njihovih programov.

Nacionalni program za mladino je temeljni programski dokument, ki v skladu zakonom (ZJIMS) opredeljuje prednostne naloge in ukrepe, ki so v javnem interesu v mladinskem sektorju. Gre pravzaprav za glavno pridobitev zakona z vsebinskega vidika, kjer velja omeniti devet priorit, ki so opredeljene kot glavne smernice za oblikovanje mladinske politike v Sloveniji. Krovne smernice oblikovanja mladinske politike v Sloveniji so (ReNPM13–22, 5) :

1. usmerjeno in neprekinjeno vlaganje sredstev in pozornosti v mlade ter njihovo doseganje avtonomije,
2. zagotavljanje obravnave mladih kot priorit,ne družbene skupine v vseh sektorskih javnih politikah,
3. vzpostavljanje medsektorskega sodelovanja pri oblikovanju in implementaciji mladinske politike,
4. poenotenje pojmovanja ciljne skupine mladih kot posameznikov, starih od 15 do 29 let, ki v družbi predstavljajo deprivilegirano skupino, v vseh javnih politikah,
5. vključevanje mladih v strateško načrtovanje, vrednotenje in implementacijo mladinske politike na lokalni in nacionalni ravni,
6. zagotavljanje pogojev za učenje in priložnosti za pridobivanje izkušenj z namenom omogočiti mladim razvoj znanj, spretnosti in kompetenc, ki jih potrebujejo za polno vključevanje na trg dela in v civilno družbo, in povečujejo njihovo odpornost na možna družbena, gospodarska in okoljska tveganja v prihodnosti,
7. vzpostavljanje sistema, ki omogoča preverjanje učinkovitosti mladinske politike in odkrivanje pomanjkljivosti v ukrepih mladinske politike, ki se pojavijo bodisi pri nekaterih skupinah mladih, na določenih geografskih področjih ali ob določenih življenjskih pogojih,
8. odpravljanje pomanjkljivosti v ukrepih mladinske politike,

9. spodbujanje priprave strategij za mlade v lokalnih skupnostih, v sodelovanju z mladimi in po smernicah tega²⁷ programa.

Poleg krovnih smernic so v programu oblikovane ključne usmeritve, ki naj bi bile univerzalno vodilo pri oblikovanju in izvajanju obstoječih javnih mladinskih politik (ReNPM13–22, 5):

1. z izobraževanjem in usposabljanjem, tako formalnim kot neformalnim, zagotoviti mladim boljše možnosti,
2. na podlagi politike zaposlovanja omogočiti mladim zagotovitev lastne ekonomske in socialne varnosti ter jim tako omogočiti pogoje za lažje osamosvajanje,
3. zagotoviti mladim participacijo pri zanje pomembnih javnih politikah (na vseh družbenih področjih) in resničen vpliv na odločanje o njih,
4. nameniti posebno pozornost zagotavljanju enakih možnosti med spoloma in preprečevanju diskriminacije,
5. nameniti posebno pozornost dejavnikom tveganja, ki povzročajo revščino in socialno izključenost med mladimi,
6. slediti načelom trajnostnega razvoja,
7. slediti načelom medgeneracijskega sodelovanja oziroma zagotoviti večjo medgeneracijsko solidarnost.
8. nameniti posebno pozornost zdravju in dobremu počutju mladih ter neenakostim v zdravju,
9. zagotoviti mladim varen začetek poklicne poti.

Nacionalni program za mladino poleg programskih usmeritev vsebuje še finančni načrt s prikazom stroškov in virov, nosilce, pričakovane razvojne učinke in kazalnike merjenja učinkov, obdobje in roke uresničevanja programa. Pri oblikovanju nacionalnega programa je, kot je nakazano skozi glavne usmeritve in smernice, zaznati dolgoročnost, ki presega obdobje njegove veljavnosti.

²⁷ Nacionalni program oziroma Resolucija nacionalnega programa za mladino je v celoti dostopna: http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/Nacionalni_program_za_mladino/resolucija_o_npm/Recolucija_o_NPM.pdf

Nacionalni program, natančneje njegov izvedbeni načrt za leto 2014²⁸, sicer pod poglavjem Mladi in družba ter pomen mladinskega sektorja, navaja cilj, ki naj bi vključeval spodbujanje participacije in zastopanost mladih žensk in moških in kot prioriteto izpostavlja štiri podpodročja delovanja. Tako navaja spodbujanje konvencionalne in nekonvencionalne politične participacije mladih, z upoštevanjem načela uravnotežene zastopanosti spolov, prav tako omenja promoviranje²⁹ pomena mladinske participacije in spodbujanje in krepitev stalnih mehanizmov posvetovanj z mladimi. Zelo podobno, le da simbolično namenja nekaj več sredstev, ciljev in prioritete opredeljuje izvedbeni načrt za leto 2015³⁰. O starostni omejitvi za pridobitev volilne pravice pa v dokumentu za leto 2014, niti v verziji za 2015, ne govori.

Na tem mestu velja omeniti starostno koncepcijo mladosti. Kot je videti iz predhodnega besedila, kot mlade pojmuje vse, ki so stari od 15 do 29 let. Takšno starostno opredelitev zasledimo tako v zakonodajnih, kot strateških dokumentih. Resolucija o nacionalnem programu za mladino 2013–2022 opredeljuje mlade v starosti od 15 do 29 let, prav tako se opredelitve drži Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju (ZJIMS). Sicer pa se v Sloveniji delež mladih zmanjšuje, v začetku leta 2016 so predstavljali 16 odstotkov prebivalcev Slovenije (Statistični urad RS 2016). Upadanje števila in deleža mladih je sicer splošen trend v državah članicah EU.

Če strnemo je državna institucija, ki naj bi bil zadolžena za mladinsko politiko in s tem mladinsko participacijo, Urad Republike Slovenije za mladino, ki je v bistvu organ v sestavi Ministrstva za šolstvo in ga kot takega določata dva pravna akta:

- Uredba o organih v sestavi ministrstev ³¹
- Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju ³²

²⁸ V celoti dostopno prek:

http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/Nacionalni_program_za_mladino/Izvedbeni_nacrt_ReNPM_2014.pdf

²⁹ Za promoviranje pomena mladinske participacije je leta 2014 višina zagotovljenih finančnih sredstev znašala 126.250 EUR. Podobna vsota je bila predvidena tudi za spodbujanje obeh oblik participacije. Več dostopno http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/Nacionalni_program_za_mladino/Izvedbeni_nacrt_ReNPM_2014.pdf.

³⁰ Višina zagotovljenih finančnih sredstev v letu 2015 za vsako izmed štirih podpoglavij je znašala 150.000 EUR. Več je dostopno na:

http://www.ursm.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/temeljni_dokumenti_na_podrocju_mladinske_politike_v_republiki_sloveniji/

³¹ Uredba o organih v sestavi ministrstev. Ur. l. RS 58/03, 45/04, 86/04 – ZVOP-1, 138/04, 52/05, 82/05, 17/06, 76/06, 132/06, 41/07, 64/08 – ZViS-F, 63/09, 69/10, 40/11, 98/11, 17/12, 23/12, 82/12, 109/12, 24/13, 36/13, 51/13, 43/14 in 91/14. V celoti je dostopna na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED2949>.

Urad za mladino pripravlja predpise in ukrepe na področju mladinskega politike. Kot imajo zapisano na spletni strani, skrbijo za vzpostavitev in rast podpornih mehanizmov pri prehodu iz otroštva v odraslost. Izpostavljajo procese neformalnega učenja in večjo opremljenost za lažji prehod. Eden izmed načinov tako imenovanega lajšanja naj bi predstavljala tudi podpora mladinskim organizacijam in organizacijam za mlade, ki so, kot navajajo na spletnih straneh, ključnega pomena za aktivno participacijo mladih.

Urad v sodelovanju z drugimi državnimi organi ter lokalnimi skupnostmi spremlja položaj mladih in učinke ukrepov, ki so jim namenjeni, z željo po večji vključenosti potreb in interesov mladih pri oblikovanju politik (URSM 2016).

Delo in naloge urada so natančneje opredeljene v 7. členu Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju (ZJIMS), ki določa, da upravni organ, pristojen za mladino, torej Urad za mladino:

- pripravlja predpise in ukrepe na področju mladinskega sektorja;
- zagotavlja finančno podporo mladinskim programom in programom za;
- skrbi za in izvaja nadzor nad uresničevanjem predpisov in ukrepov v mladinskem sektorju;
- spremlja položaj mladih in učinke ukrepov v mladinskem sektorju;
- sodeluje s pristojnimi organi in drugimi subjekti v mladinskem sektorju;
- sodeluje pri predstavljanju države v organih Evropske unije in Sveta Evrope ter na mednarodni ravni v zadevah, ki se nanašajo na mladino, in
- opravlja druge naloge v skladu z zakonom.

Kot smo omenili zgoraj, urad z drugimi državnimi organi in organi lokalnih skupnosti spremlja izvajanje javnih politik. Na področju spodbujanja participacije mladostnikov v družbenih procesih odločanja so pomembni naslednji akterji (Kovač in drugi 2010):

- Mladinski svet Slovenije, ki je krovna organizacija mladine in deluje na nacionalni ravni. Pod svojim okriljem združuje organizacije z različnimi interesnimi, nazorskimi

³²Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju. Ur. l. RS 42/2010, sicer dostopen tudi na: http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/ZJIMS/ZJIMS_SLO.pdf.

in političnimi usmeritvami. Glavni namen in naloga Mladinskega sveta je spodbujanje sodelovanja mladih pri oblikovanju mladinske politike v Sloveniji;

- Mladinski sveti lokalnih skupnosti, ki kot politični organ pod vodstvom mladih povezuje društva, združenja društev, mladinske organizacije v okviru političnih strank in druge organizacije, ki nudijo dejavnosti za mladino in katerih članstvo in vodstvo sestavlja najmanj 70 odstotkov oseb, starih od 15 do 29 let. Je predstavniško telo mladih, ki zastopa njihove interese pred državnimi strukturami in omogoča integracijo mladih v procese odločanja o javnih zadevah. Zakon o mladinskih svetih³³ omogoča registracijo mladinskih svetov tako na nacionalni kot na lokalni ravni. V skladu s tem so članice mladinskega sveta lahko nacionalne in lokalne organizacije; in
- Mladinski centri, ki so prostori, kjer mladina izvaja ali sodeluje pri različnih aktivnostih. Poleg vseh programov in projektov, ki se izvajajo v njihovem okviru, mladinski centri nudijo svetovanje, strokovno, organizacijsko, finančno, tehnično in podobno podporo prostovoljnemu združenju, samostojnim mladinskim skupinam v zvezi s posameznimi aktivnostmi.

V Sloveniji imajo mladi prav tako možnost sodelovati v javnih zadevah preko članstva v Otroškem parlamentu. Slednji se pod okriljem Zveze prijateljev mladine izvaja že od leta 1990. Namen Otroškega parlamenta je izobraževati otroke o demokratičnih procesih in ustvarjati pogoje za sodelovanje mladih. Program se izvaja v večini osnovnih šol v Sloveniji, v prostorih občinskih stavb in se zaključi v Državnem zboru Republike Slovenije (Leskošek 2007, 27–28).

³³ Zakon o mladinskih svetih je v celoti dostopno prek:
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5836>.

8 Socialna izključenost

V tem poglavju bomo pozornost namenili socialni izključenosti, ki smo jo doslej omenjali le bežno. Upoštevajoč doslej povedano, je mladina danes v nezavidljivem položaju. Vprašljiv politični položaj mladine se odraža tudi v njihovem dvomljivem družbenem in ekonomskem položaju ter tako načenja identiteto posameznikov, kot širše družbene skupine. Slednje vnovič odpira vprašanje demokratičnosti sistema, tako ekonomskega kot političnega.

Z diskurzom socialne izključenosti v političnem prostoru začne Evropska komisija leta 1989. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja pa postane praktično nepogrešljiv del politično korektne govorice. Še posebej gre biti pozoren pri uporabi pojma socialne izključenosti, ko je govora o družbeni ranljivosti mladih in se le-ta predstavlja kot nepolitično, strokovno raziskovalno orodje (Renner 2007, 47–48).

Vključevanje posameznikov ali skupin v družbo poteka preko sodelovanja pri ključnih virih, institucijah in mehanizmih. Omejeno sodelovanje pri slednjih pomeni oteženo civilno, ekonomsko, socialno in medosebno vključevanje v družbo (Trbanc 1996, 287).

8.1 Analiza stanja socialne izključenosti mladine v državah EU

Brez velikega posploševanja lahko rečemo, da podatki Eurostata (2016) kažejo na to, da je bilo zadnjih osem let (2006–2014) za nepolnoletne državljane EU bolj težavnih kot za polnoletne. Pogled v leto 2014 nam pove, da so manjšo socialno izključenost od polnoletnih tvegali nepolnoletni državljani v le osmih državah članicah. Te države so Ciper, Danska, Estonija, Finska, Hrvaška, Nemčija, Slovenija in Švedska (glej Tabelo 8.1). Pri podrobnejšem pregledu podatkov iz Tabele 8.1 ugotovimo, da se je v novo pridruženih članicah, Bolgariji in Romuniji, v obdobju po pridružitvi EU tveganje za socialno izključenost odraslih neprimerno bolj zmanjšalo, kot se je zmanjšalo za otroke. Ali bi lahko morda sklepali, da imajo države članice EU skupno strukturno značilnost, ki sistemsko postavlja nepolnoletne na rob družbe?

Tabela 8.1: Tveganje za socialno izključenost po starosti v letih od 2006 do 2014 v državah EU

Država	2006		2008		2010		2012		2014	
	<18	18 +	<18	18 +	<18	18 +	<18	18 +	<18	18 +
Avstrija	19,3	17,4	22,9	20,1	22,4	18,1	20,9	17,9	23,3	18,2
Belgija	21,4	21,6	21,3	20,6	23,2	20,2	22,8	21,3	23,2	20,7
Bolgarija	61,0	61,4	44,2	44,9	49,8	49,0	52,3	48,7	45,2	39,1
Češka	22,7	16,9	18,6	14,6	18,9	13,4	18,8	14,6	19,5	13,8
Ciper	21,3	26,6	21,5	23,8	21,8	25,4	27,5	27,0	24,7	28,1
Danska	14,5	17,3	12,7	17,4	15,1	19,3	14,9	18,2	14,5	18,8
Estonija	24,1	21,5	19,4	22,4	24,0	21,2	22,4	23,7	23,8	26,4
Finska	13,8	18,0	15,1	18,1	14,2	17,6	14,9	17,8	15,6	17,7
Francija	18,1	19,0	21,2	17,8	22,9	18,2	23,2	17,9	21,6	17,7
Grčija	27,9	29,6	28,7	27,9	28,7	27,5	35,4	34,4	36,7	35,9
Hrvaška	:	:	:	:	29,4	31,5	34,8	32,1	29,0	29,4
Irska	28,0	21,6	26,6	22,6	34,1	24,7	33,1	28,9	30,3	26,6
Italija	28,4	25,4	28,4	24,9	29,5	24,1	34,1	29,0	32,1	27,5
Latvija	42,7	42,0	32,4	34,6	42,2	37,3	40,0	35,4	35,3	32,1
Litva	37,2	35,6	29,1	28,1	35,8	33,6	31,9	32,6	28,9	27,0
Luksemburg	20,4	15,4	20,9	14,0	22,3	15,6	24,6	16,7	26,4	17,0
Madžarska	37,7	29,8	33,4	27,0	38,7	27,9	41,9	31,6	41,8	29,7
Malta	22,2	18,7	25,0	18,9	26,7	20,0	31,0	21,3	31,3	22,1
Nemčija	20,9	20,0	20,1	20,1	21,7	19,4	18,4	19,9	19,6	20,8
Nizozemska	17,5	15,6	15,5	14,7	16,9	14,6	16,9	14,4	17,1	16,3
Poljska	42,0	38,9	32,9	30,0	30,8	27,1	29,3	26,1	28,2	23,9
Portugalska	25,5	24,9	29,5	25,1	28,7	24,6	27,8	24,8	31,4	26,6
Romunija	:	:	50,9	42,5	48,1	40,0	52,5	40,9	50,5	37,1
Slovaška	30,4	25,8	24,3	19,7	25,3	19,7	26,6	19,3	23,6	17,2
Slovenija	14,3	17,7	15,3	19,2	15,2	19,0	16,4	20,3	17,7	21,0
Španija	29,5	22,9	30,1	22,4	33,3	24,5	32,4	26,1	35,8	27,7
Švedska	18,5	15,5	14,6	14,9	14,5	15,2	15,4	15,7	16,7	17,0
. Kraljestvo	30,1	22,0	29,6	21,5	29,7	21,4	31,2	22,3	31,2	22,2
EU 15	23,8	21,4	24,2	21,0	25,6	21,0	26,0	22,4	26,2	22,7
EU 27	27,5	24,7	26,4	23,0	27,4	22,8	27,9	23,9	27,7	23,6
EU 28	:	:	:	:	27,5	22,8	28,0	24,0	27,8	23,6

Vir: Eurostat (2016).

V letu 2014 so bile države z najmanjšim tveganjem za socialno izključenost ali revščino mladoletnih po vrsti Danska, Finska, Švedska, Nizozemska in na petem mestu Slovenija. Najbolj izključeni so bili mladoletni iz Romunije, kjer jih je tvegala revščino več kot polovica, Bolgarije in Madžarske (glej Tabelo 8.1).

Avstrija je edina država članica EU z nižjo starostno omejitvijo za udejanjanje splošne volilne pravice, to je 16 let. Avstrijski državljani torej predstavljajo posebnost v populaciji 16 do 19 let, saj jih ima med njimi splošno volilno pravico večji delež glede na ostale države EU. Pričakovati bi bilo, da so Avstrijci v tem starostnem obdobju manj socialno izključeni, vendar podatki kažejo, da tukaj ne moremo iskati posebne povezave. Pri njih je v letu 2014 socialno izključenost tvegalo 23,8 % mlajših od 16 let in so bila tako na 12. mestu med državami članicami EU. Pri tem je bila povprečna stopnja tveganja v Avstriji le 19,2 % (glej Tabelo 8.2).

V večini držav članic EU, dvajsetih, mlajši od 18 let, torej največkrat tisti, ki še ne morejo udejanjati splošne volilne pravice, tvegajo večjo socialno izključenost v primerjavi s tistimi, ki volilno pravico že lahko udejanjajo. Na ravni celotne Evropske Unije tvega socialno izključenost 23,6 % polnoletnih in kar 27,8 % nepolnoletnih državljanov (glej Tabelo 8.2).

Le na Danskem, na Cipru, v Sloveniji, v Estoniji, na Finskem, v Nemčiji, na Hrvaškem in na Švedskem so nepolnoletni v manjši meri socialno izključeni od polnoletnih. Lahko bi rekli, da gre v Evropski Uniji tistim državljanom, ki lahko udejanjajo splošno volilno pravico, bolje kot tistim, ki je ne morejo zaradi starostne omejitve.

Tabela 8.2: Tveganje za socialno izključenost v odstotkih za starostne skupine v državah EU, za leto 2014

Država	Skupaj	<16	16–19	15–29	<18	18 +	15–54	55 +	Δ^*
Avstrija	19,2	23,8	21,7	21,3	23,3	18,2	17,5	18,3	-5,1
Belgija	21,2	22,3	28,9	24,7	23,2	20,7	20,5	19,3	-2,5
Bolgarija	40,1	45,2	45,4	39,5	45,2	39,1	34,9	44,2	-6,1
Ciper	27,4	24,6	29,3	30,0	24,7	28,1	26,7	28,0	3,4
Češka	14,8	19,3	21,2	16,8	19,5	13,8	14,1	12,8	-5,7
Danska	17,9	14,4	14,2	35,6	14,5	18,8	18,6	11,5	4,3
Estonija	26,0	23,5	25,0	22,0	23,8	26,4	21,9	33,7	2,6
Finska	17,3	15,5	16,9	24,4	15,6	17,7	15,1	17,4	2,1
Francija	18,5	21,4	26,2	25,1	21,6	17,7	18,3	14,6	-3,9
Grčija	36,0	36,0	48,9	47,9	36,7	35,9	38,4	28,9	-0,8
Hrvaška	29,3	28,4	35,6	30,1	29,0	29,4	27,7	31,1	0,4
Irska	27,6	29,0	43,9	38,3	30,3	26,6	26,2	21,6	-3,7
Italija	28,3	31,9	36,1	35,3	32,1	27,5	29,8	22,6	-4,6
Latvija	32,7	34,5	39,2	29,0	35,3	32,1	28,6	37,1	-3,2
Litva	27,3	28,5	29,0	27,3	28,9	27,0	23,8	30,9	-1,9
Luksemburg	19,0	25,7	32,5	23,4	26,4	17,0	18,1	12,5	-9,4
Madžarska	31,8	42,1	42,1	35,9	41,8	29,7	31,0	26,1	-12,1
Malta	23,8	30,9	32,0	22,0	31,3	22,1	20,9	23,9	-9,2
Nemčija	20,6	19,3	19,5	25,3	19,6	20,8	20,3	20,7	1,2
Nizozemska	16,5	17,0	19,2	24,2	17,1	16,3	17,0	11,9	-0,8
Poljska	24,7	27,4	33,6	27,5	28,2	23,9	23,6	22,3	-4,3
Portugalska	27,5	30,8	34,4	32,0	31,4	26,6	26,2	25,3	-4,8
Romunija	39,5	49,6	53,8	44,7	50,5	37,1	36,5	35,2	-13,4
Slovaška	18,4	23,4	25,2	18,7	23,6	17,2	17,6	15,8	-6,4
Slovenija	20,4	17,6	19,6	21,6	17,7	21,0	18,7	24,2	3,3
Španija	29,2	35,4	40,1	36,5	35,8	27,7	31,6	19,1	-8,1
Švedska	16,9	16,3	25,2	28,0	16,7	17,0	15,1	14,5	0,3
Združeno Kraljestvo	24,1	30,8	35,8	28,7	31,2	22,2	21,3	20,4	-9,0
EU 15	23,3	25,9	29,4	29,4	26,2	22,7	23,4	19,4	-3,5
EU 27	24,4	27,4	31,0	29,8	27,7	23,6	24,1	20,8	-4,1
EU 28	24,4	27,4	31,1	29,8	27,8	23,6	24,1	20,9	-4,2

* razlika v tveganju med polnoletnimi in nepolnoletnimi državljani.

Vir: Eurostat (2016).

Če podrobneje pogledamo primer Slovenije, ki je natančno prikazan v Tabeli 8.3, kaže, da se stopnja za tveganje revščine, ki je pomemben kazalec socialne izključenosti, v zadnjih 10 letih povečuje za skoraj vse starostne skupine. Edina skupina, ki v tem obdobju ne občuti opaznih sprememb na slabše, so starejši od 65 let.

Tabela 8.3: Stopnja tveganja revščine v Sloveniji, v deležu, po starostnih skupinah

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Starost 0–15	12,1	11,8	11,7	11,4	11,2	12,6	14,8	13,7	14,7	14,7
Starost 16–24	10,5	9,1	9,2	10,3	8,4	10,5	10,8	11,6	14,3	15,6
Starost 25–29	8,2	6,9	7,7	7,5	6,7	9,2	11,4	13,5	11,6	13,9
Starost 30–64	10,7	10,3	10,2	11	9,9	11,4	11,9	12,1	12,9	13,4
Starost 65+	20,3	19,9	19,4	21,3	20	20,2	20,9	19,6	20,5	17,1
Skupaj	12,2	11,6	11,5	12,3	11,3	12,7	13,6	13,5	14,5	14,5

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2016).

Najbolj se je v teh devetih letih povečala stopnja tveganja revščine za obe kategoriji mladih (16–24 in 25–29), za več kot 5 odstotnih točk. Mlajšim od 15 let se je v tem obdobju stopnja tveganja sicer povečala le za 2,6 odstotne točke, je pa narasla preko slovenskega povprečja. Enako se je zgodilo tudi z naslednjo starostno skupino, 16–24 let, ki je imela leta 2014, razen starejših od 65 let, najvišjo stopnjo tveganja revščine. Slednjim je stopnja tveganja stagnirala, v letu 2014 je celo doživela velik padec, še vseeno pa ostajajo skupina z najvišjo stopnjo tveganja revščine.

9 Sklep

Diplomska naloga problematizira politično participacijo mladine v okviru konvencionalnih strukturiranih, institucionaliziranih metod političnega udejstvovanja, predvsem njeno simptomatično interpretacijo, da mladine politika ne zanima. Natančneje smo se osredotočili predvsem na mladino, ki zaradi nepolnoletnosti nima volilnega glasu. V ospredju je preverjanje ideje o znižanju starostne meje za pridobitev volilne pravice in povečanju stopnje demokratičnosti. Skozi nalogo nas je vodil premislek o državljanstvu, ki presega meje institucionalne politike in tudi ni zreduciran zgolj na volilno udeležbo.

Raziskave (Mladina 2010) potrjujejo nizko politično participacijo mladih, ko je ta razumljena zgolj kot udeležba na volitvah, tako v Sloveniji kot na ravni EU in širše. Demokratizacija državljanstva sicer res predvideva povezanost med centri institucionalne politike in vsemi njenimi državljani in tudi zato je upravičeno, da je podatek o nizki volilni udeležbi zaskrbljujoč, ni pa upravičeno, da ga interpretiramo, kot odtujenost mladih od institucionalne politike. Zdi se, da gre prej za nesposobnost demokratičnosti politike. Torej za nesposobnost politike, da bi v svoje programe vključila mlade in jih uspešno nagovarjala. Razlog, ki smo ga zaznali je nezainteresiranost politike za vlaganje v mladoletno mladino, ker ji kot družbena skupina ne predstavlja politične grožnje, saj je pravzaprav niti ne potrebuje za svojo legitimacijo.

Pri participaciji na področju političnega udejstvovanja so nepolnoletni mladini, izmed konvencionalnih oblike participacije na volje le redke možnosti. Ena izmed njih je denimo dijaški parlament, v katerega pa je vključeno le manjše število mladih, prav tako različne konference. Ena takšnih je bila organizirana ob 25. obletnici sprejetja Konvencije o otrokovih pravicah, v novembru leta 2014 in je potekala pod naslovom »Participacija otrok in mladostnikov«. Na konferenci so sodelovali predstavniki otroških parlamentov in Dijaške organizacije Slovenije iz vseh slovenskih regij, predstavniki organizacij članic Mladinskega sveta Slovenije, nevladnih organizacij s področja otrokovih pravic ter predstavniki državnih organov, poslanke in poslanci Državnega zbora ter predstavniki strokovne javnosti, med drugim tudi predsednik republike. V delu razprave z naslovom »Participacija otrok in mladostnikov na področju socialnih in političnih pravic« so bili mladi enotni glede znižanja starostne meje za udeležbo na volitvah, tako v razpravi kot na glasovanju. Večinsko so

podprli predlog za znižanje starostne dobe, za pridobitev volilne pravice, iz 18 na 16 let; a so hkrati poudarili, da bi politiko želeli tudi aktivno soustvarjati. Prisotni so idejo pozdravili, razpravo pohvalili, storili pa nič. Dostojnih dokazov o vloženi pobudi za spremembo volilne zakonodaje na tem področju, namreč ni mogoče najti.

Politično udejstvovanje mladine je sicer pomemben dejavnik aktivnega državljanstva in je v zadnjem desetletju postalo ena izmed prioritet evropskih in državnih mladinskih politik, usmerjenih k zmanjševanju družbenega izključevanja in zagotavljanju enakih možnosti za vse, tako v političnem kot v družbenem življenju. Participacija mladostnikov je tako postala vrednota, o njej je popularno govoriti, pravzaprav si je nemogoče predstavljati, da bi ji kdo nasprotoval. Še bolj priljubljeno je uporabljati pojem otrokovih pravic in govoriti o participaciji kot želeni smeri razvoja političnih in družbenih odnosov, medtem ko je situacija na področju ekonomskih odnosov in socialne izključenosti zgovorna v drugo smer.

Znižanje ali odprava starostnega cenzusa za udejanjanje volilne pravice bi pomenila večjo vključenost državljanov v demokratičen proces ter večjo politično participacijo mladine in njihovo večjo možnost za vpliv na ekonomske odnose, ki se danes odražajo v socialni izključenosti in revščini. Za resnično sodelovanje v političnem procesu je potrebna politična organiziranost družbene skupine in njena postopna evalvacija iz skupine interesa v skupino pritiska, natančneje političnega pritiska. Ali rečeno drugače, potrebna je rekonfiguracija skupnega oziroma upoštevajoč Rancièra, potrebna je politika. »Politika sestoji v rekonfiguriranju delitve čutnega, ki opredeljuje skupno neke skupnosti, sestoji torej v tem, da vanjo vnaša nove subjekte in objekte, da naredi vidno tisto, kar to ni bilo, in da kot govorcem omogoči prisluhniti tistim, ki so bili dojeti kot rjoveče živali« (Rancière 2012, 53). Potrebna je torej artikulirana beseda, ki bo izpostavila politiko s tem, da bo opredelila krivico in krivično. Politika je za Rancièra (2012, 52) podobno kot umetnost, ukrojevanje materialnega in simbolnega prostora. Po meri tistega, ki ima besedo.

Deleži za tveganje za socialno izključenost analizirani po starostnih skupinah državljanov držav EU, za leto 2014, kažejo, da prihaja do velikih razlik med polnoletnimi in nepolnoletnimi državljani. Sklepamo lahko, da gre za odraz dodatnih deležnikov, ki vplivajo predvsem na ekonomsko situacijo posameznikov, in izhajajo iz možnosti stalne zaposlitve. Starostna meja pri kateri državljani lahko udejanjajo volilno pravico, je politično določena in kot taka sodoloča politično in ekonomsko neenakost otrok in njihovih staršev.

V veliki večini izmed 47 držav članic Sveta Evrope je starostna meja za udeležbo na volilnih pravicah danes postavljena pri 18 letih. Na 16 let, za udeležbo na splošnih volitvah, je prva pred dvema letoma mejo znižala Avstrija, sledile so ji Nemčija, Švica, Velika Britanija in Škotska, a za zdaj večinoma le za udeležbo na deželni oziroma kantonskih volitvah ali referendumih. Zgolj Avstrija ima za 16-letnike predpisano splošno volilno pravico in torej dovoljuje sodelovanje na vseh volitvah, tudi splošnih.

V Sloveniji je tak predlog v parlamentarno proceduro leta 2001 vložila skupina volivcev s prvopodpisanim poslancem takratne Stranke mladih Slovenije, a predlog v državnem zboru ni dobil podpore, prav tako stranka na naslednjih volitvah (2004) ni bila več izvoljena v državni zbor. Prav tako sta znižanje starostne omejitve za oddajo volilnega glasu, v svoj volilni program zapisali obe novo nastali zmagovalni stranki zadnjih (2014) in predzadnjih (2011) parlamentarnih volitvah. Tako Pozitivna Slovenija, ki je zmagala leta 2011, kot Stranka Mira Cerarja, ki je oblikovala vlado v mandatnem obdobju 2014. V slednji predlog za znižanje starostne dobe še vedno preučujejo, medtem ko je jasno, da Pozitivna Slovenija ni mislila resno.

Kljub temu, da delež mladoletnih oseb pri oblikovanju prihodkov državnega proračuna ne bo zapolnil proračunskega primanjkljaja, bi pa mladoletne osebe s pridobitvijo volilne pravice dobile priložnost soodločati o porabi javnih sredstev in predvsem opredelitvi, kaj je v javnem interesu in tako na dnevnem redu politike in kaj ne. Znižanje starostne omejitve za pridobitev volilne pravice zahteva spremembo ustave in zakona o volitvah v državni zbor, za kar je potrebna dvotretjinska večina vseh poslancev, in zdi se, da dovolilna aritmetika v državnem zboru, ne glede na sestavo, takšne vsote ni sposobna doseči zlahka.

10 Literatura

1. Avineri, Shlomo in Avne de-Shalit, ur. 2004. *Komunitarizem in individualizem*. Ljubljana: Založba Sophia.
2. Bibič, Adolf. 1997. *Politološki preseki civilna družba in politični pluralizem*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
3. Bibič, Adolf, ur. 1997. *Kaj je politika?* Ljubljana: ZPS.
4. Dedić, Jasmina. 2004. *Slovenija in Evropska Unija »Sodobno državljanstvo«: Politike vključevanja in izključevanja*. Dostopno prek: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/Dedic04.pdf (5. julij 2016).
5. *Deklaracija o pravicah človeka in državljana – Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*. 1789. Dostopno prek: https://fr.wikisource.org/wiki/D%C3%A9claration_des_Droits_de_l'Homme_et_du_Citoyen (4. julij 2016)
6. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
7. Deželan, Tomaž. 2014. *Državljan v razmerju do države: ureditve in razprave skozi čas*. Ljubljana: Založba FDV.
8. Doblekar, Nina. 2009. *Aktivno evropsko državljanstvo v slovenski mladinski politiki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Eurostat. 2016. *People at risk of poverty or social exclusion by age and sex*. Dostopno prek: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps01 (19. avgust 2016)
10. Fink-Hafner, Danica in Samo Kropivnik. 2006. Politična udeležba v posocializmu: med deformirano modernostjo, novo modernizacijo in postmodernostjo. *Družboslovne razprave XXI* (51): 55–72.

11. Foucault, Michel. 1984. *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Ljubljana: Delavska enotnost.
12. --- 2007. Seks, oblast in politika identitete. V *Življenje in prakse svobode*, ur. Jelica Šumić Riha, 203–213. Ljubljana: ZRC SAZU.
13. Grad, Franc, Igor Kaučič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan. 1999. *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
14. Gril, Alenka, Eva Klemenčič in Sabina Autor. 2009. *Udejstvovanje mladih v družbi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
15. Heater, Derek. 2004. *A Brief history of Citizenship*. Washington: New York University Press.
16. Held, David. 1989. *Modeli demokracije*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.
17. Južnič, Stane. 1989. *Politična kultura*. Maribor: Obzorja.
18. *Konvencija o otrokovih pravicah*. 1989. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/> (17. julij 2016)
19. Kovač, Nadja; Tamara Narat in Tatjana Rakar. 2010. *Participacija otrok v postopkih odločanja – končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
20. Krašovec, Alenka. 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
21. Kuhar, Metka in Mirjana Ule. 2002. Sodobna mladina: izziv sprememb. V *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Mihelj, 39–71. Ljubljana: Ministrstvo za znanost, šolstvo in šport, Urad RS za mladino. Maribor: Aristej.
22. Kustec Lipicer, Simona, ur. 2004. *Politološki vidiki volilne kampanje : analiza volilne kampanje za volitve v Evropski parlament 2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

23. Kymlicka, Will. 2005. *Sodobna politična filozofija. Uvod*. Ljubljana: Krtina.
24. Lavrič, Miran, ur. 2011. *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino. Maribor: Aristej.
25. Leskošek, Vesna. 2007. *Izkoreninjenje revščine otrok in pospeševanje socialne vključenosti otrok – Študija nacionalnih politik*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
26. Marshall, T.H. 1965. *Citizenship and Social Class*. Cambridge: The Syndics of the Cambridge University Press.
27. Mencin Čeplak, Metka. 2013. Heteronormativnost in regulacije rodnosti. *Annales Series historia et sociologia* 23(2): 403–414.
28. Mihelj, Vlado. 2002. Mladi kot subjekt in objekt politike. V *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Mihelj, 105–164. Ljubljana: Ministrstvo za znanost, šolstvo in šport, Urad RS za mladino. Maribor: Aristej.
29. Milbrath, W. Lester. 1965. *Political participation*. Chicago: Rand McNally.
30. Montagnarska deklaracija. 1793. V *Varstvo človekovih pravic: razprave, eseji in dokumenti*, ur. Peter Jambreč, Anton Perenič in Marko Uršič, 1988, 411-414. Ljubljana: Mladinska knjiga
31. Offe, Claus. 1985. *Družbena moč in politična oblast*. Ljubljana: Delavska enostnost.
32. *Pogodba o delovanju Evropske unije*. 2012. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT> (10. julij 2016).
33. Rancière, Jacques. 2005. *Nerazumevanje. Politika in filozofija*. Ljubljana: ZRC.
34. --- 2012. *Nelagodje v estetiki*. Ljubljana: ZRC.
35. Rawls, John. 1971. *A theory of justice*. London: Oxford Univeristy Press.

36. Rener, Tanja. 2007. Globalizacija, individualizacija in socialna izključenost mladih. *IB Revija* 2/2007. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/ib/2007/ib2-07.pdf#4 (27. avgust 2016)
37. *Resolucija nacionalnega programa za mladino*. 2013. Dostopno prek: http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/Nacionalni_program_za_mladino/resolucija_o_npm/Recolucija_o_NPM.pdf (15. avgust 2016).
38. Rožman, Sara in Metka Mencin Čeplak. 2012. Politična socializacija, izobrazba in ambivalentnost politične profesionalizacije žensk. *Teorija in praksa* 49 (2):356–375.
39. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (13. julij 2016).
40. Statistični urad Republike Slovenije. 2016. *Stopnja tveganja revščine*. Dostopno prek: http://pxweb.stat.si/pxweb/database/Dem_soc/08_zivljenjska_raven/08_silc_kazalniki_revsc/10_08672_stopnja_tveg_revcine/10_08672_stopnja_tveg_revcine.asp (15. avgust 2016).
41. Škulj, Janez. 2007. Predsedovanje Evropski Uniji je pred vrati. *Mladje* 18:7–8. Dostopno prek: http://www.movit.si/fileadmin/movit/0ZAVOD/Publikacije/Mladje/Mladje_18_Predsedovanje_EU_2007.pdf (11. avgust 2016).
42. Švabić, Šura .2006. Jacques Rancière, Nerazumevanje. Politika in filozofija. *Filozofski vestnik* 27(1):228-233.
43. Trbanc, Martina. 1996. Socialna izključenost: koncept, obseg in značilnosti. *Kakovost življenja v Sloveniji*, ur. Ivan Svetlik, 287 – 310. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
44. Ule, Mirjana. 1996. *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Urad RS za mladino.
45. --- 2000. *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Re publike Slovenije za mladino, Aristej, 2000.
46. --- 2004. Nove vrednote za novo tisočletje. *Teorija in praksa* 41 (1–2): 352–360.

47. --- 2011. Spremembe odraščanja in nove identitetne politike.
48. *Urad RS za mladino* (URSM). 2016. Dostopno prek: <http://www.ursm.gov.si/> (15. avgust 2016).
49. *Uredba o organih v sestavi ministrstev*, Ur. l. RS. 35/2015. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2015-01-1437> (19. avgust 2016).
50. *Ustava Republike Slovenije* (URS). Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=61579> (13. julij 2016).
51. Walzer, Mihael. 2004. Članstvo. *Komunitarizem in individualizem*, ur. Shlomo Avinei in Avner de-Shalit, 62–80. Ljubljana: Založba Sophia.
52. *Zakon o delovnih razmerjih* (ZDR-1). Ur. l. RS 21/2013. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=112301> (15. julij 2016).
53. *Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju*. Ur. l. RS 42/2010. Dostopno prek: http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/ZJIMS/ZJIMS_SLO.pdf. (15. avgust 2015).
54. *Zakon o mladinskih svetih*. Ur. l. RS 42/2010. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5836> (15. avgust 2015).
55. *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju* (ZPIZ-2). Ur. l. RS 96/2012. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=110802> (15. julij 2016).
56. *Zakon o volitvah v državni zbor* (ZVDZ-UPB1). Ur. l. RS 109/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=76022> (15. julij 2016).
57. *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih* (ZZZDR-UPB1). Ur. l. RS 69/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=49906> (15. julij 2016).
58. Židan, Alojzija. 2004. *Za kakovostnejša družboslovna znanja: didaktični in znanstveni prispevki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.